

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2011

Eduard Petiška

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra teorie kultury

(Kulturologie)

Bakalářská práce

Eduard Petiška

Český Řím

Bohemian Rome

Praha 2011

vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

Poděkování

Poděkovat bych chtěl především vedoucímu práce PhDr. Vladimíru Czumalovi, CSc., a to nejen za to, že jsem ji mohl napsat pod jeho vedením, ale především za cenné připomínky a podněty vycházející z jeho hlubokých znalostí dané problematiky, které mi při zpracování tématu velmi pomohly.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Kulturní prvky vycházející z Říma pronikly do mnoha kultur na celém světě. Jejich vliv zasáhl i do zemí střední Evropy, českou nevyjímaje; právě analýza uzlových bodů české kultury a kultur prezentovaných Římem je předmětem této práce, přičemž pozornost je věnována těm dílčím tématům, která mají obecnější teoretické konsekvence pro kulturologii. První část práce se věnuje nejstarším zmínekám o vzájemném vztahu těchto lokalit. Na ni navazuje kapitola o Marobudovi, který jako odchovanec Říma svou říši obohatil o prvky antické kultury. S počátky české státnosti je spojena významná dvojice – Cyril a Metoděj – práce se zaměřuje na cestu a pobyt bratří v Římě jako nezbytnou součást úspěchu jejich mise. Jedni z nejznámějších českých světců, sv. Václav a sv. Vojtěch, měli k Římu vřelý vztah, promítl se do jejich života, smýšlení a jednání, které podstatně zasáhlo do naší kultury. Dvě kapitoly se proto zabývají uvedenými osobnostmi a doklady o jejich vztahu k Římu. Značná pozornost je věnována Karlu IV., který do tohoto města podnikl několik cest a byl jím natolik zaujat, že se mu Prahu rozhodl připodobnit. Práce zaznamenává některé jeho úspěchy při *Imitatio Romae*, zmiňuje Vyšehrad a Karlštejn, popisuje také jeho zaujetí pro římskou symboliku, které ho ovlivnilo a reflektovalo se v soudobé kultuře. Práce navazuje kapitolou o J. B. Santinim, který svým géniem a architektonickými realizacemi natrvalo ovlivnil českou barokní kulturu; protože architektův fyzický pobyt v Římě nelze přímo doložit, věnujeme se v práci baroku, které chápeme jako významný doklad akulturačních procesů. Dále je stručně popsáno mládí hraběte Šternberka, které trávil v Římě, zachyceno klima doby národního obrození, Národního divadla a Šternberkovy aktivity, které byly pravděpodobně značně determinovány právě jeho pobytem v Římě. Malířská rodina Mánesů je dobře známá, pozornost proto redukuje na to, jaký vliv v ní sehrála antika a město našeho zájmu a jak - zčásti i prostřednictvím Mánesů – ovlivnilo soudobé malířství. Poslední kapitola se věnuje kardinálu Josefu Beranovi, stručně jsou zachyceny důležité momenty jeho života, které poměrně dobře vystihují situaci katolické církve, zvraty v české společnosti a její vztah k Římu ve 20. století.

Klíčová slova:

Kultura, Řím, české země, Marobud, Cyril, Metoděj, svatý Václav, svatý Vojtěch, Karel IV., J. B. Santini, Šternberk Kašpar, Mánes Antonín, Mánes Josef, Mánes Václav, Beran, reflexe, obraz, symbol, symbolika, život, doba, zánik, zrod, akulturace, společnost, enkulturace, kulturní změna, baroko, umění, věda, Římská říše, křesťanství, katolická církev, Národní muzeum, relikvie.

Abstract

Cultural elements which originated from Rome, broke through into many cultures of the world. Their influence also affected cultures of central Europe – the Czech culture being one of them. The theme of this work is the analysis of the fundamental knots of the Czech culture and the culture presented by Rome. The main attention is paid to the more general and oldest themes mentioning the theoretical consequences concerning culturology. The first part of this work is devoted to the oldest evidence of any relationship between the two locations. Following that, the chapter about Marobudov, which is the former citizen of Rome, who enriched his empire with elements of ancient culture. Cyril and Metoděj – a famous pair of Czech statehood establishers. This work is focused on the two brothers trip and stay in Rome, being a part of their missions success. Some of the famous Czech saints St. Václav and St. Vojtěch had a very warm relationship with Rome, which projected into their lives – the way of thinking and actions, which significantly affected the Czech culture.

Two chapters are therefore dedicated to the mentioned figures, describing evidence of their relationship with the municipality. A considerable amount of attentions is paid to Charles the IVth, who undertook many trips to Rome and was fascinated by it to the degree that he tried to make Prague a slight copy of it. This work records some of his achievements during *Imitatio Romae*, it refers to Vyšehrad and Karlštejn, it describes his keen interest in Roman symbolism, which influenced him and reflected in contemporary culture. The work continues with a chapter about J.B.Santini, who permanently influences the Czech baroque culture with his brilliance and architectural realizations. Because we cannot prove the architects stay in Rome, we focus on the baroque period, which we understand as a significant proof of acultural processes.

Further more; the youth of count Štemberk who spent time in Rome, the climate of the “Národní Obrození“, The National Theater, Štemberks activities - are briefly described, which were probably significantly determined by the stay in Rome. The painters family Mánes is very well known, the attention is therefore reduced to what influence did ancient times have, the municipality of our interest, partly even the painters Mánes, - to what extent did they influence today's painting. The last chapter is devoted to the cardinal Josef Beran, there is a short collection of important moments of his life, which quite precisely characterize the situation of the catholic church, the turns in Czech society and its relationship to Rome in the 20th century.

Key words:

Culture, Rome, Czech country, Marobud, Cyril, Metoděj, St. Václav, St. Vojtěch, Charles the IV., Santini, Šternberk Kašpar, Mánes Antonín, Mánes Josef, Mánes Václav, Beran, reflection, image, symbol, symbolism, life, time period, downfall, inception, acculturation, society, enculturation, cultural change, the baroque period, art, science, society, the Roman empire, Christianity, Catholic church, The National Museum, relic.

Obsah

1. Roma in aeternum	10
2. Úvod	12
3. Počátky vztahů mezi kulturami střední Evropy a Apeninského poloostrova	14
4. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Marobudovy	16
5. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Cyrilovy a Metodějovy	19
6. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby sv. Václava	21
7. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Vojtěcha Slavníkovce	23
8. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Karla I., Karla IV. - krále českého, císaře římského	27
9. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Jana Blažeje Santiniho Aichela	31
10. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Kašpara Maria Šternberka	35
11. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Josefa Mánesa a Antonína Mánesa	38
12. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Josefa Kardinála Berana	44
13. Závěr	49
14. Seznam použité literatury	52
15. Obrazová příloha	56
15.1 Citace obrazové přílohy	71

1. Roma in aeternum¹

Vstaňte! řekl jsem, stínové podsvětí

vstaňte!

Vezmu vás za ruku, vyjdeme na Kapitol,

šum města do žil vleje nám svou krev,

pojmete v oči své vše, co je.

Ale nepovstal nikdo. Všichni jsou mrtvi.

Mrtvi na věky.

Škoda.

Senatus Populusque Romanus

našel by svět jak byl.

Stín za stínem by vstal

a takto hovořil:

- Mé legie žijí? V záři slunce je zřím

nést slávu města na hrotech svých zbraní.

Mé legie žijí! U Baccha! Vidím je zas.

A hlídají boháčů sýpky

a pokladny státu zas?

- Ó, ano, konsule, ó ano.

A paláce mramorové, zahrady za zdmi zřím,

perly a zlato, vzácné tkaniny,

nádheru orientu,

neumřel bakchanál, plebs ještě poslouchá

a když jde Caesar, vše do prachu padá?

- Ó, ano, Imperátore!

¹ HORA, Josef. *Itálie : Verše*. Vyd. 2. Praha : Fr. Borový, 1933. 67 s., s. 36-38.

- před tisícerymi bohy
z kovu, plátna a kamene,
což možno je to? což nezemřeli?
zřím, zástupy hlavy své sklánějí
a tamo nad Tiberou,
obklopen věštcí a obětníky,
v purpuru šilhavý stařec
to dědic velekněz je?
A nové chrámy a zázraky?
A dlaně kněží zas plné zlata?

- Ó, ano, Pontifíku!

- A ti tam hluboko dole,
co teče hnůj a horký dech udřených spících,
ti ve vězeních
a ti tam na popravištích,
ne, nezapírej,
to naši bratři,
jsou zas v opovržení?

- Ó, ano, Spartaku, Catilino !

Tak byli by se ptali
a byl bych jim odpovídal.
Ale nepřišel nikdo. Všichni jsou mrtvi.
Mrtvi na věky. A žijí všichni
a Řím,
fontána rozkoše, sen vavřínů a palem,
rozbité roucho chudých
čeká a dřímá, čeká –
Blížíš se? Přijdeš?

2. Úvod

Prvním impulzem vedoucím k napsání této práce byl můj letní pobyt v Římě.

Uvědomil jsem si, že v tomto městě je mi lépe a také se tu cítím více doma než v jiných cizích městech, která jsem měl možnost zatím poznat. Vzpomněl jsem si pak na pasáže z knihy Jaromíra Neumanna², ve kterých je Řím srovnáván s Prahou a na to, co jsem o Římě četl v různých životopisech i co mi vyprávěli většinou nadšení známí, kteří se z něj poprvé vraceli. Mnoho rozdílných dojmů a vjemů, mají však něco společné – Věčné město v nich vždy zanechalo svou pozoruhodnou stopu.

Horova báseň *Roma in aeternum*, citovaná v úvodu, i přes určitou ideovou zabarvenost dobře vystihuje to, čím Řím působí již po staletí na své návštěvníky (a samozřejmě, že nejen ty české). Je pozoruhodným místem, střetává se zde moc světská s duchovní, minulost s přítomností – kultury s kulturami; po tisíciletí bylo inspirací umělcům, snem věřících, cílem panovníků a mocným hybatelem světových dějin.

Obsáhnout problematiku tak rozsáhlou není v možnostech jednoho lidského života. Jak ostatně vystihl dánský sochař Thorvaldsen, když byl tázán, že Řím jistě dobře zná, odpověděl: „Právě mu začínám rozumět, žiji zde teprve třicet let.“³ Podobně by to bylo i s popsáním jeho vlivu na českou společnost, kulturu; jak mocně ji toto město ovlivnilo a utvářelo, jsem si plně uvědomil až v průběhu psaní této práce. A nejen jí. Stejně tak i „*Modern Rome and modern Italy are linked to ancient Roman history in many important ways, as is all Europe today. Paradoxically many such links have been caused by the fall of the Roman Empire*“.⁴

Významnou úlohu při prostředkování (a znovuobnovení) římského vlivu sehrála katolická církev, a byla to také ona, která – ač často obviňována z tmářství – uchovala střípky antické vzdělanosti a kultury, doplnila je a zprostředkovala českým zemím i celému světu. Jedním městem, jeho symbolikou, tak byla radikálně ovlivněna celá kultura, nejen česká, ale i celá západní, které jsme nedílnou součástí.

Vzhledem k tomu, že Řím je po celá staletí Mekkou křesťanského světa, putovalo do něj nepřehledné množství českých poutníků: mužů, žen, dětí i starců, bez ohledu na sociální

² NEUMANN, Jaromír. *Itálie : Z cesty za uměním. (1.díl)*. 2., rev. a dopln. vyd. Praha : Odeon, 1979. 313 s., s. 40.

³ HINTZEN-BOHLEN, Brigitte. *Řím*. Vyd. 1. Praha : Slovart, 2008. 626 s. Umění a architektura. ISBN 978-80-7391-061-7, s. 29.

⁴ Moderní Řím a Itálie jsou ovlivněné starověkými římskými dějinami v mnoha klíčových oblastech, stejně jako celá dnešní Evropa. Paradoxem je, že toto ovlivnění bylo do značné míry zapříčiněno pádem Římské říše. Překlad autora práce z: CHRISTIANSEN, Erik. *A history of Rome : from town to empire and from empire to town*. Aarhus : Aarhus University, 1995. 221 s. ISBN 87-7288-495-9, s.15.

a ekonomické postavení. U některých známe jména, životopisy i podrobné vyličení průběhu cesty, o jiných se nám dochovalo pár zmínek, ale o značné části nevíme vůbec nic – ani to, že tam byli. Záměrem práce tedy není pokus o nějaký neúplný seznam jmen či reálií, těch může případný zájemce najít, v různých knihovnách, množství opravdu vyčerpávající.

Předmětem mého zájmu není ani vyhledání a zpracování veškerých českých stop zanechaných v Římě⁵. Jde mi o popsání toho, jaký mělo město Řím vliv na určité jednotlivce, symboly nejen své doby, a jejich prostřednictvím na určitý segment kultury samotné.

Výsledkem této práce by tedy měla být „*kulturně-historická syntéza, analyzující uzlové body vztahu české kultury a kultur reprezentovaných Římem, soustředěná přitom na ta dílčí témata, která mají obecnější teoretické konsekvence pro kulturologii*“⁶.

A protože kulturu utvářejí konkrétní lidé a právě kulturologie studuje člověka a kulturu i na úrovni jednotlivce, zaměřil jsem se v práci na určité osobnosti z různých historických období, reprezentantů rozličných kulturních složek, jejichž pouto k Římu je známé a silné.

Jejich hlavní význam spočívá v tom, že se staly určitými symboly rozdílných složek našeho kulturního vědomí, které je i tím k Římu částečně podvědomě směřováno.

V práci popisují některé momenty jejich života a vývoje, hlavně pak jejich vztah k *Věčnému městu*, případně i to, jak se jejich prostřednictvím tento vztah promítl do našich dějin a...

kultury.

Co se týče pojmu kultura, vycházím z antropologické charakteristiky tohoto pojmu. Chápu ho v souladu s definicí Edwarda Burnetta Tylora, tedy, že:

*„Culture or civilization - Its phenomena related according to definite Laws - Method of classification and discussion of the evidence - Connexion of successive stages of culture by Permanence, Modification, and Survival - Principal topics examined in the present work.“*⁷

Římský vliv totiž zasáhl a zasahuje do všech těchto oblastí, a to nejen v naší lokální kultuře, ale i v té západní a – ať přímo, či zprostředkovaně – také do mnoha dalších kultur (např. kolonizace Ameriky, misionářské mise v Asii, Africe...). A tím je zároveň utvářel, popř. modifikoval. Na popis akulturačních vazeb Říma s okolním světem tak můžeme s metaforickou volností i dnes použít větu slavného básníka z pátého století Rutilia Namatiana: „*Řím spojil všechny lidi v jeden národ a celý svět učinil jedním městem.*“⁸

⁵ Toto téma je již zpracováno v: KOUDELKOVÁ, Jana. *Česká zastavení v Římě*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 75 s. ISBN 80-7178-427-3.

⁶ Jak mnou navrhovaný koncept výstižně vymezil a formuloval vedoucí práce PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

⁷ Kultura nebo civilizace ... je komplexní celek zahrnující poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, které si člověk osvojil jako člen společnosti. Překlad autora práce z: TYLOR, Edward Burnett. *Primitive Culture. I. Vol.* New York : Happer, 1958. 539 s., s. 1.

⁸ HIBBERT, Christopher. *Řím : životopis města*. Vyd. 1. Praha : NLN, 1998. 469 s. ISBN 80-7106-213-8, s. 345.

3. Počátky vztahů mezi kulturami střední Evropy a Apeninského poloostrova

„It is indeed hardly too much to say that Civilization, being a proces of long and complex growth, can only be thoroughly understood when studied through its entire range; that the past is continually needed to explain the present, and the whole to explain the part.“⁹

Edward Burnett Tylor

I když začátky římské kultury a kultur střední Evropy (z které se posléze vyvíjela kultura Česká) není možné zmapovat ani doložit je jisté, že v ní odrazily časem, i když politické systémy římského království, republiky a císařství zanikly, protože: *„The disintegration of political structures does not mean, however, a loss of culture All the cultural achievements, the inventions and discoveries, the knowledge and techniques persisted after the ties of political systems had been loosed.“¹⁰*

Pokud se pak zabýváme nejstaršími vzájemnými vztahy výše uvedených kultur a akulturačními procesy s nimi spojenými, je třeba zmínit již starodávné Etrusky a jejich obchodní vztahy s našimi Kelty.¹¹ Dokazují to četné etruské importy nalézané na našem území.

Jedněmi z prvních návštěvníků Říma z našich končin pak byli dost možná i někteří z účastníků keltského vpádu do Itálie, při kterém došlo roku 387 př. n. l. k jednomu z největších traumat dějin starověkého Říma – vyplenění města, přičemž úplnému dobytí zabránily, podle legendy, až slavné kapitolské husy.

„(Keltové) se po porážce římského vojska hrnuli otevřenými branami dovnitř a místní, kteří se chtěli zachránit, běželi do pevnosti na Kapitolu, patricijové se však posadili na nádvoří svých

⁹ Je opravdu potřeba zdůraznit, že Civilizace, proces dlouhotrvajícího a celkového růstu, může být plně pochopen pouze za předpokladu, že se studuje jako celek: minulost je tak stále potřeba k vysvětlení přítomnosti a celek k vysvětlení jednotlivých částí. Překlad autora práce z: TYLOR, Edward Burnett. *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization*. London : John Murray, 1865. 386 s., s.2.

¹⁰ Rozpad politických struktur neznamená zánik kultury. Všechny vymoženosti kultury, invence a objevy, znalosti a technologie přetrvávají i poté co se politické systémy rozpadnou. Překlad autora práce z: WHITE, Leslie Alvin. *The Evolution of Culture : the development of civilization to the fall of Rome*. New York : McGraw-Hill, 1959. 378 s., s. 370.

¹¹ O tom více v: BOUZEK, Jan. *Etruskové - jiní než všechny ostatní národy*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2003. 216 s. ISBN 80-246-0516-3, s. 184-191.

domů na slonovinou vykládaná křesla... a čekali na smrt."¹²

Neznalost keltské kultury a drobné nedorozumění se Římanům podle Tacitova líčení stala osudným: *„když tu Galové stáli obráceni k nim ustrnule jako k sochám, Marcus Papirius, jeden ze sedících, prý udeřil slonovinovou hůlkou do hlavy Gala, který chtěl pohladit jeho vous, splývající dolů, jak u nich bylo zvykem, a tak prý roznítil jeho hněv. Z toho nastal počátek vraždění, ostatní byli rovněž pobiti na svých křeslech. Po vyvraždění předních patricijů nic už Galové nešetřili obyčejných lidí, rozchvátili příbytky a na vydrancované domy vrhli zápalné pochodně.*"¹³

S trochou cynismu tak můžeme říci, že se první poutníci z končin střední Evropy v Římě nechovali zrovna slušně.

¹² HIBBERT, Christopher. *Řím : životopis města*. Vyd. 1. Praha : NLN, 1998. 469 s. ISBN 80-7106-213-8, s. 25.

¹³ *Ibidem*, s. 25.

4. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby

Marobudovy

Na hranici mýtů, ale přeci ještě na pevné půdě historie, stojí problematika vztahů římsko-germánských spojená s postavou markomanského válečníka keltského jména – Marobuda. Protože se nechceme propadat do křehkého ledu spekulací, věnujeme se jen těm faktům, o kterých máme relativně přesné zprávy – a těch není mnoho; pro studium dalšího utváření dějin střední Evropy, českých zemí a jejich vztahů se Středomořím, konkrétně s městem našeho zájmu, jsou však tyto chatrné zmínky a archeologické nálezy naprosto klíčové.

O Marobudovi je známo, že trávil své mládí v Římě, co tam dělal a kdy se tam dostal, nevíme. Dá se předpokládat, že žil jako rukojmí na dvoře Augustově nebo jiném společensky významném místě, kde se mu dostalo dobrého římského vzdělání. Uměl číst, psát, znal římské zvyky a obyčeje a značně se tak enkulturoval.

Zvláště důležité pro jeho pozdější kariéru byly vědomosti politicko-organizační, zkušenosti rétorické a diplomatické a znalost římského vojenského umění. V Římě mohl pobývat deset až patnáct let a odcházet jako pětadvacetiletý mladý muž. Potom, za nám nejasných okolností, z Říma zmizel a objevil se u svých soukmenovců v Pomohani, kteří ho učinili svým králem. Následovala dlouhá cesta do střední Evropy a dále do středu Čech. S Markomany přitáhli i části jiných malých kmenů, které po usazení rychle asimilovaly s nimi i s původním obyvatelstvem.

„Zdali si Marbod uvědomoval choulostivost svého postavení a povážlivost svého postupu, nelze zjistit. Jisté je, že navnějšek byl jeho poměr k Římu, s nímž měl i živé styky hospodářské – na jeho dvoře byla celá kolonie římských kupců, a patrně jejich prostřednictvím se dostávaly do všech jeho zemí římské výrobky, hojně doložená právě na předělu ér v hrobech domácího, hlavně zámožnějšího obyvatelstva, a s nimi i vyšší životní i technická úroveň – zcela přátelský: v svých poselstvích Augustovi i k Tiberiovi zachovával formy tak zdvořilé, že v něm Římané mohli vidět takřka prosebníka, ale na obrat ruky s nimi jednal jako rovný s rovnými. Jeho sebevědomí bylo opřeno také o důvod, který Římanům nejvíce imponoval, ale ovšem také pomáhal stupňovat podezření proti králi. Bylo to jeho vojsko, čítající prý 70 000 pěších a 4 000 jezdců, a to, proti všem dosavadním zvyklostem, vojsko stálé, na jehož způsob boje nezůstala bez vlivu vojenská theorie a kázeň, jak ji Marbod poznal v Římě, a které zkušenostmi získanými v ustavičných válkách se sousedy vyrostlo v nástroj, jenž budil respekt

i u Římanů samých. ¹⁴

Přes respekt, který Marobudova říše vyvolávala - a právě pro něj – se Římané rozhodli k válečnému tažení, proti mocenskému celku, který se rozpínal v potenciální hrozbu pro jejich severní hranice. Římané zaútočili ve dvou proudech, ty se měli setkat ve středních Čechách. Zformovali kvůli tomu značnou sílu - byla to zatím jejich největší vojenská operace na sever od Dunaje. Za to, že jsme se nestali součástí římského impéria, tedy pravděpodobně vděčíme (nebo zlořečíme) panonskému povstání, kvůli němu muselo být jejich tažení za Marobudem přerušeno (anebo již nikdy obnoveno).

V této době se otvírala příležitost k protiútoky, tu ale odchovanec Říma nezneužil; nebylo to možná ani tak z důvodů loajality, ke které již neměl žádný důvod, spíše se oprávněně obával dalšího vojenského zásahu, ten by totiž tentokrát již asi přišel a jeho Říši smetl. Raději volil diplomatickou cestu a začal vyjednávat. Následně (v roce 6. n. l.) uzavřel s Tiberiem tzv. římsko-markomanskou smlouvu, kde byl uznán jako *multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus Romanam amicitiam praetulisse*.¹⁵

Smlouva byla výhodná pro obě zúčastněné strany, Římané mohli obrátit svůj zájem k jiným částem říše bez obav, že budou napadeni. *Klientelismus* se svou strategií byl Římany všeobecně oblíbený. Stejně tak se ani Marobud nemusel obávat další římské expanze, ani radikálního rozšíření jejich územního vlivu. Smlouva nepřinesla jen bezpečnost, ale také – s ní spojené – zlepšení obchodních (a celkově kulturních) vztahů mezi vzdálenými a rozdílnými říšemi.

*„Ti, kteří nikdy nepoznali antický svět, život ve městech, divadlech, lázních apod., a jichž byla převážná většina, ti všichni museli být unešeni krásou a praktičností římských bronzových nádob, nádherou a vkusem antických tkanin, jemností a přitažlivostí spon, ozdob a šperků, lahodností římských vinných moků a kvalitou nástrojů a zbraní.“*¹⁶

Obchodní vztahy ovšem nebyly jednosměrné; naše země měly rovněž bohatou nabídku na směnu, za vybrané druhy zboží nabízely vosk nebo pryskyřici, med, krásné ženské vlasy, a co se týče sortimentu kůže a kožešin, tak *„naše země patřily k hlavním dovozcům těchto žádaných surovin do římské říše i do samotného Říma.“*¹⁷

Za zmínku stojí i jedna kuriózní zásilka poslaná z Čech do Říma v této době.

Po bitvě v Teutoburském lese, kde cheruský kníže Arminius zcela porazil slavné římské legie,

¹⁴ DOBIÁŠ, Josef. *Dějiny československého území před vystoupením Slovanů*. Vyd. 1. Praha : ČSAV, 1964. 475 s., s. 97.

¹⁵ Král a přítel národa římského

¹⁶ DROBERJAR, Eduard. *Příběh o Marobudovi a jeho říši*. Vyd. 1. Praha : Set out, 2000. 199 s. ISBN 80-86277-10-0, s. 118-119.

¹⁷ Ibidem, s. 143-144.

poslal vítěz hlavu poraženého římského vojevůdce (Publia Quinctilia Vara) právě Marobudovi. Možná chtěl udělat dojem na mocného souseďa, který před bitvou odmítl jeho nabídku na spojenectví a chtěl, aby své stanovisko přehodnotil. Ten se však zachoval podle smlouvy, kterou s Římem uzavřel, a hlavu poslal *o dům dál* k Augustovi.

„Varovu mrtvolu na polo spálenou rozsápal divoký nepřítel; jeho hlava byla odříznuta, k Marobudovi donesena a od toho poslána Caesarovi a pohřbením v rodném rově přece poctěna.

Velleius Paterculus, Dějiny II, 119. ¹⁸

„Vykládá se, že byl Augustus tenkrát do té míry zděšen, že si po řadu měsíců nedával stříhat vousy ani vlasy a občas tloukl hlavou do dveří s voláním: „Quintilie Vare, vrať legie!“ Výroční den porážky každoročně mu byl dnem smutku a nářku. ¹⁹

Germánští obyvatelé střední Evropy tak Římu, podobně jako ti keltští, způsobili další velké trauma jeho dějin. Marobudův hrad, který by se měl nalézat na území středních Čech, zůstává stále neobjeven, to ale neplatí o římských vojenských táborech. Jejich posádky sídlily v břeclavském okrese, zejména v Podyjí. Nejsevernějšími objevenými místy působení římské armády u nás jsou lokality Brno-Modřice a Olomouc-Neředín.

Nejrozsáhlejší výzkumné práce byly uskutečněny v Mušově, odtamtud pochází také zcela mimořádný nález knížecího (královského) hrobu, ten je možné považovat za nejvýznamnější objev století v našich zemích, co se doby římské týče. Germánský hrob byl velmi bohatý, zčásti porušen a již v minulosti vykraden. Ale přesto se z něj podařilo zachránit téměř dvě stovky římských a germánských nálezů.²⁰

Kdybychom sledovali další vývoj a vztahy mezi střední Evropou a Středomořím, nelze opomenout římsko-germánský střet, zejména pak jeho vyvrcholení v podobě Markomanských válek (166 -180). Tím končíme přehled nejstarších akulturačních procesů mezi lokalitami, které jsou předmětem našeho zájmu. Mohli bychom pokračovat i dále, ale pohybovali bychom se na tenkém ledě spekulací a propadali se do historie až příliš dávné, archeologické a této práci již nepotřebné.

¹⁸ Ibidem, s. 151.

¹⁹ SÜETONIUS, Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů : spolu se zlomky spisu O významných literátech*. Přeložili Bohumil Ryba a Jana Nechutová. Vyd. 3., Ve Svobodě 1. Praha : Svoboda, 1974. 582 s., s. 86.

²⁰ O tom více v: DROBERJAR, Eduard. *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha : Libri, 2002. 456 s. ISBN 80-7277-106-X.

5. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Cyrillovy a Metodějovy

Neklidné období stěhování národů, vedoucí ke konci Římského impéria, je také obdobím kulturního temna – i pro naši práci; to končí až s prvními záblesky křesťanství. Z té doby pocházejí první věrohodnější prameny, týkající se událostí a osobností ovlivněných Římem, kterými se můžeme zabývat. Mezi prvními je pak třeba vyzdvihnout Řeky, a to soluňské, přezdívané rovněž apoštoly slovanskými, bratry církevní i pokrevní Cyrila a Metoděje. Nelze je označit pouze za raně středověké *misionáře*, přicházeli ostatně působit do země, kde křesťanství již zapustilo kořeny. Jejich slovanská mise se stala nesmírně cennou a měla velký význam nejen při formování české kultury a státnosti, slovanského uvědomění a šíření křesťanské věrouky, ale také v oblasti našeho zájmu, při zprostředkování římského vlivu a spřádání prvních vazeb, které byly samozřejmě úzce provázány s římskou katolickou církví. „*S plným oprávněním je totiž možno tvrdit, že cyrilometodějská mise znamenala počátek kultury v českých zemích. Samozřejmě kultury křesťanské...*“²¹

Kromě všeobecně známé kazatelské a lingvistické činnosti sestavili podle řeckých předloh, inspirováni římským kanonickým právem, civilní zákoník *Zákon sudnyj ljudem*.

Hlavní úspěchy jejich mise shrnuje F. X. Halas následovně:

„*Po překonání počáteční nedůvěry získali pro tento postup užití národního jazyka v bohoslužbě – běžný na východě, ale nezvyklý na západě souhlas dvou římských papežů.*

A co více: s papežským požehnáním dal Metoděj, jenž přežil svého bratra, Velké Moravě církevní organizaci, vlastní hierarchii biskupů. Takto byla z dosavadního misijního území povýšena na plnoprávnou křesťanskou zemi.“²²

Pevná církevní (katolická) hierarchie tak v českých, podobně jako v jiných západoevropských zemích, dopomohla Římu získat zpět jeho dominantní postavení v evropské (později světové) politickomocenské i kulturní sféře.

Prostřednictvím rozvětvené sítě se časem dostaly do kulturního područí církve i ty nejmenší osady. Díky vazbě papež – biskup – kněz – věřící, mohly také evropské země, ač zdánlivě nejednotné a rozdílné, úspěšně čelit hrozbám vojenských i kulturních invazí.

Řím se postupně stává hlavním městem a centrem evropského kulturního univerza.

²¹ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán : idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. 1. Vyd. Brno : CDK, 2004. 759 s. ISBN 80-7325-034-9, s. 138.

²² *Ibidem*, s.139.

Cyryl a Metoděj, kteří tak významně přispěli k budování tohoto systému, papež Jan Pavel II. v roce 1980 prohlásil a natrvalo ustanovil za nebeské spolupatrony Evropy u Boha.

O jejich činnosti (a kázání v nepovoleném jazyce) se dozvěděl i papež Mikuláš I. a roku 867 je pozval do Říma; cestu museli vykonat stejně, aby dosáhli formálního zřízení budoucí moravské diecéze. Cestování Evropou bylo v té době krajně obtížné a zdouhavé a do střední Itálie se ani v pozdějším středověku nedostávalo snadně. Ale ani v samotném Římě nebylo bezpečno. „*Neshody a spory o nadřazenost a podřízenost papeže a císaře jitrily svými zásahy vlivné římské rodiny, a vystupňovala je i neschopnost ozbrojených sil římské říše dostatečně ochránit město proti saracénským pirátům...*“²³. To, že se přeci jen rozhodli riskovat nejen život, ale vlastně i úspěch celé své dosavadní mise, ilustruje, jak klíčový význam v té době město mělo. Dorazili do něj v pořádku, ale Mikuláš mezitím zemřel. Srdečně je tak přijal jeho nástupce Hadrián II. O jejich pobytu v Římě se mnoho zpráv nezachovalo, shrnutí toho známého pak podávají ve své práci badatelé Kubínovi: „*Za pobytu v Římě bydleli v klášteře při kostele svaté Prassedy, který byl tehdy v Římě centrem řeckého mnišství. Konstantin se však roznemohl, vstoupil do kláštera, přijal jméno Cyril a také zde zemřel. Byl pochován v basilice svatého Klementa, jehož ostatky spolu s bratrem do Říma přinesli...*

Podle legendy Tempore Michalis ze 13. století přišel Metoděj do Říma až po bratrově smrti, aby přinesl jeho tělesné ostatky na Moravu.

*Legenda vypráví, jak chtěl Metoděj tělo z Města potají odnést, když však Cyrilovo tělo nesl po několik dní, rakev s tělem svěťce ztěžkla a nechtěla se pohnout z místa, nebožtík pak ukázal nazpět k Římu, kde chtěl spočinout.*²⁴“

²³ HIBBERT, Christopher. *Řím : životopis města*. Vyd. 1. Praha : NLN, 1998. 469 s. ISBN 80-7106-213-8, s. 105

²⁴ KUBÍNOVÁ, Kateřina; KUBÍN, Petr. *Čeští svěťci jako poutníci do Říma. In Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium : sborník k poctě Jiřího Kuthana*. Uspořádali Jan Royt, Michaela Ottová, Aleš Mudra. Vyd. 1. České Budějovice : Tomáš Halama, 2005. s. 137-147. ISBN 80-903600-1-7, s. 142.

6. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby sv. Václava

Stejně jako ostatní evropští světci, panovníci i obyčejní věřící, toužili i obyvatelé českých zemí po pouti vedoucí do srdce křesťanství. O knížeti českého národa „*svatém Václavu legendy vyprávějí, že hodlal kvůli modlitbě zamířit k hrobům apoštolů.*“²⁵

Sympatie svatého Václava k Římu byly, podobně jako později u Karla IV., značné. Je sice možno podotknout, že Řím pro ně byla především *alma mater* křesťanství a ne město *samo o sobě*; Řím, jeho kultura a křesťanství byly ale – nejen v té době – neodlučitelně propojeny, co se týče složek duchovních ale i materiálních, že rozdělit je by bylo krajně nemožné – a pro účely naší práce také zbytečné a škodlivé. „*Po návratu do vlasti šířili poutníci nejen zprávy o své cestě, ale i vliv římské kultury, ať již vyprávěním nebo pomocí knih, obrazů či dalších předmětů, a posilovali tak pocit sounáležitosti křesťanů k Římu: v jejich myslích byl Řím, sv. Petr a papež spjati v nerozlučitelnou jednotu.*“²⁶

Karlu IV. a jeho vztahu k Římu bude ještě věnována pozornost; co se týče národního světce, neměli bychom opomenout zdůraznit, jaký vliv na formování jeho osobnosti Řím měl. Hájek informuje o řadě Václavových zakladatelských činů, které jasně dokládají jeho osobní zájem o Svaté město, které pro něj bylo velkým vzorem.

Svatý Václav chtěl docílit toho, aby v Čechách byli uctíváni apoštolové, a proto chtěl postavit blízko Vltavy kostel k počtě svatých Petra a Pavla, z tohoto důvodu poslal také posly do Říma, aby na papeži vymohli privilegium, přál si totiž, aby: „*kdož by koli na pút pro svých hříchuův odpuštění do Říma jíti nemohl, aby přijda do toho kostela a milosti hledaje, aby jí mohl naleznúti a svých míti hříchuov odpuštění, tak jako v kostele sv. Petra v Římě. To když jest skrze listy obdržal, tomu kostelu dal jméno sv. Petra v Římě.*“²⁷

Ve své zbožnosti přikázal postavit i další kostely (na Skalce mezi Prahou a Vyšehradem sv. Kosmy a Damiána a pod Petřínem kostel sv. Michala.)

Hájek dále popisuje jak „*Navrátili sú poslové knížete Pražského z Říma a jemu od Jana, naj/vyššího biskupa, listy a na nich mnohé milosti přinesli, kteréž on přijav s poctivostí, pilně se na nich vyptával o náboženství Římským a o Řádu při poctivosti P.Bohu a svatým jeho.*“²⁸

²⁵ KUBÍNOVÁ, Kateřina; KUBÍN, Petr. Čeští světci jako poutníci do Říma. In *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium : sborník k počtě Jiřího Kuthana*. Uspořádali Jan Royt, Michaela Ottová, Aleš Mudra. Vyd. 1. České Budějovice : Tomáš Halama, 2005. s. 137-147. ISBN 80-903600-1-7, s. 142.

²⁶ Ibidem, s. 138.

²⁷ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Václava Hájka z Libočan Kronika Česká. II, Zánik pohanství, R. 905-1100*. Podle originálu z r. 1541 vydal. V. Flajšhans. Praha : Česká akademie věd a umění, 1923. 482 s., s. 39.

²⁸ KUBÍNOVÁ, Kateřina; KUBÍN, Petr. Čeští světci jako poutníci do Říma. In *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium : sborník k počtě Jiřího Kuthana*. Uspořádali Jan Royt, Michaela Ottová, Aleš Mudra. Vyd. 1. České Budějovice : Tomáš Halama, 2005. s. 137-147. ISBN 80-903600-1-7, s. 143

Když mu poslové vyprávěli co v Římě viděli a zažili, kníže Václav pronesl: „*Dajž to milý P. Buoh, aby muoj také den mezi těmi svatými počten byl a v tomto knížetsví aby tak hojně služby P.Bohu k poctivosti a svatým jeho aby činěny byly jako v Římě.*“²⁹

Pokud můžeme Hájkovi a jeho pramenům věřit a sv. Václav něco podobného řekl, nejspíš by ho potěšilo, že kostel *svatých dvojčat* Kosmy a Damiána byl vybudován i v Boleslavi, na místě jeho posledních chvil. Splnilo se mu i jeho přání – byl svatořečen.

A jako nepřišel Mohamed k hoře, ale ona k němu, putovala i ona „Skála“, ke které se sv. Václav nedostal, do Staré Boleslavi, aby uctila jeho památku. Zatím posledním Petrovým nástupcem na Apoštolské stolici, který navštívil místo světcova skonání, byl Benedikt XVI. Na Proboštské louce pak, ve své řeči před tisíci věřícími, ocenil činy českého knížete, který může jako vzor posloužit i dnešnímu člověku.

Připomněl i určité světské zadostiučinění, kterého se Václavovi dostalo; a to ve formě Svatováclavské koruny, která nese jeho jméno – ne Bratrovraha, který se sice násilím zmocnil na pár let trůnu, ale ne tisíciletého uznání a slávy. Svatý Václav tak symbolicky přispívá, ještě více jak tisíc let po své smrti, nejen k šíření hodnot a ideálů křesťanství, české kulturní identity, ale i k posilování církevních a česko-římských (dnes již tedy spíše vatikánských) vztahů.

²⁹ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Václava Hájka z Libočan Kronika Česká. II, Zánik pohanství, R. 905-1100.* Podle originálu z r. 1541 vydal. V. Flajšhans. Praha : Česká akademie věd a umění, 1923. 482 s., s. 41.

7. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Vojtěcha Slavníkovce

„Vykvetl nachový květ v českých zemích, z vznešených rodičů se zrodil ještě vznešenější syn; zlaté jablko vyrostlo z ušlechtilých ratolestí: narodil se chlapeček Vojtěch – jeho jméno se vykládá jako „Útěcha voje“ – krásný v tváři, ale ještě krásnější duchem.“³⁰

V zahraničí známý jako Adalbert, ve vlasti jako Vojtěch z rodu Slavníkovců, druhý pražský biskup a národní světec, byl jedním z těch, kteří z Čech přechali do Říma, aby našli klidu, pokoje a bezpečí, kterým se jim ve vlasti nedostávalo (nabízí se srovnání s mnohými českými bohoslovci, kterým v neklidných dobách minulého století Řím také poskytl azyl světský i duchovní). Právě mravy, které panovaly v raně středověkých Čechách, jsou možná důvodem, proč se Vojtěch rozhodl k tomu je opustit a vydat se do Říma, tak nám to alespoň popisuje *Legenda Nascitur purpureus flos*:

„...Byl to však lid tvrdé šije a stal se otrokem rozkoší; obcovali s příbuznými i s mnoha ženami, bez zákona. Křesťanské zajatce prodávali nevěřícím a Židům. Podle jakéhosi zmateného náboženství sváteční dny sice zachovávali, o postní však, oddávajíce se rozkoším, vůbec nedbali. Dokonce i kněží se veřejně ženili, a na biskupa, který se proti tomu stavěl, nevrážili s prudkou nenávistí a popouzeli proti němu velmože, pod jejichž ochranou žili.

Práce bylo mnoho a odpor rostl a protože svatý biskup nemohl napravit zlo, stále znovu se objevující a do svých sítí tam nic nechýtil, pokládal za nutné své místo opustit.“³¹

Můžeme se ale domnívat, že důvodem pro odchod do Říma nebylo jen Vojtěchovo pohoršení nad hříšností českého lidu, ale *„snad i narůstající napětí v české společnosti související se ztrátou přemyslovských držav ve Slezsku a v Malopolsku“³²*.

V roce 998 rezignoval na biskupský úřad a rozhodl se pro odjezd z Čech, aby předložil své obtíže papeži a požádal o zbavení úřadu. *„A tak uznav Vojtěch biskup, že žádného při tom lidu užítku učiniti nemuž, obávaje se také, aby spolu s nimi své duše nezahubil, oznámiv Boleslavovi knížeti, zdvihl se a šel bosými nohama až do Říma. A tu se dožádal na nejvyšším biskupu křesťanským, aby na lid ten neposlušný pro jich nezbednú zuřivost vydána byla*

³⁰ BRUNO, Z Querfurtu. *Život svatého Vojtěcha : legenda Nascitur purpureus flos*. Překlad z latiny, poznámky a doslov Marie Kyralová. Vyd. 1. Praha : Zvon, 1996. 158 s. ISBN 80-7113-185-7, s. 12-13.

³¹ Ibidem, s. 43.

³² KUBÍNOVÁ, Kateřina; KUBÍN, Petr. *Čeští světcí jako poutníci do Říma. In Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium : sborník k počtě Jiřího Kuthana*. Uspořádali Jan Royt, Michaela Ottová, Aleš Mudra. Vyd. 1. České Budějovice : Tomáš Halama, 2005. s. 137-147. ISBN 80-903600-1-7, s. 144.

kládba, aby aspoň jsúce v tom potupení a od P. Boha a řádu křesťanského zlořečení, sobě usmyslili a obrátíce se od své té cesty zlé P. Bohu se pokorili. ³³

Jeho první návštěvu Říma chápeme zároveň jako zastavení mezi vlastní a Jeruzalémem, kam se chystal vypravit. Od tohoto úmyslu ho pravděpodobně zradili mniši z montecassinského kláštera, který navštívil a odkud se posléze do města zase vrátil.

Můžeme však předpokládat, že právě v Římě se mu zalíbilo natolik, že nakonec klesla jeho cestovní horečka, byl totiž „*bezespornu nejzcestovalejším českým světcem*“ ³⁴...

„...*znovu navštívil sladký Řím a jeho loď, která se po přestálých nebezpečích na moři vrací do vytouženého přístavu, tak on vstoupil do tajného klína a drahého klidu kláštera.*“ ³⁵

Biskup Vojtěch v Čechách chyběl, proto bylo „*posláno jest od knížete i ode vsí země šest osob poctivých do Říma k Benediktovi papeži... s listy věřícími, aby při jeho stolici to jednali, biskup jich Vojtěch jim zase aby byl navrácen, tak jim poručili.*“ ³⁶

Vojtěch s návratem z milovaného Říma váhal, ale nakonec se do vlasti se zase vrátil (než z ní odešel nadobro). Nabízí se ale tvrzení, že Vojtěch již nepokládal za svůj domov české země, ale snažil se o vytvoření domova jiného, nového a věčného – římského. „*Je jisté, že sv. Vojtěch měl velký podíl na vzniku myšlenky renovationis imperii Romanorum.*“ ³⁷

Tímto plánem, jak je z názvu patrné, usiloval o obnovení římského impéria s Římem jako hlavním městem, co se územní rozlohy týče. Vojtěch měl na svou dobu pozoruhodně nadčasové smýšlení, které se velmi lišilo od temného raně středověkého etnocentrismu. Chtěl sice silný a jednotný evropský celek, který by zahrnoval i české země, ale – což je právě překvapivé – neprosazoval dogmaticky jednotnou kulturní rovinu tohoto uspořádání. Dokládá to i jeho misionářské působení u pohanských Prusů. Ty chtěl získat „*pro křesťanství tím, že se jim snažil ve všem přizpůsobit: přijal jejich oděv a jen smrt mu zabránila v tom, že už nestačil dát si narůst vousy, jaké nosili oni. A předtím jako biskup hlavního města země, v níž vedle sebe existovaly dva rity, latinský a slovanský, podporoval je oba v přesvědčení, že rozmanitost je obohacením jednoty.*“ ³⁸

Jeho obliba Říma a usilování o zesílení a obnovení jeho sféry vlivu neznamená, že by neměl

³³ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Václava Hájka z Libočan Kronika Česká. II, Zánik pohanství, R. 905-1100.* Podle originálu z r. 1541 vydal. V. Flajšhans. Praha : Česká akademie věd a umění, 1923. 482 s., s. 122.

³⁴ KUBÍNOVÁ, Kateřina; KUBÍN, Petr. *Čeští svěťci jako poutníci do Říma.* In *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium : sborník k počtě Jiřího Kuthana.* Uspořádali Jan Royt, Michaela Ottová, Aleš Mudra. Vyd. 1. České Budějovice : Tomáš Halama, 2005. s. 137-147. ISBN 80-903600-1-7, s. 144.

³⁵ *Ibidem*, s. 145.

³⁶ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Václava Hájka z Libočan Kronika Česká. II, Zánik pohanství, R. 905-1100.* Podle originálu z r. 1541 vydal. V. Flajšhans. Praha : Česká akademie věd a umění, 1923. 482 s., s. 126.

³⁷ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán : idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán.* 1. Vyd. Brno : CDK, 2004. 759 s. ISBN 80-7325-034-9, s. 149

³⁸ *Ibidem*, s. 151-152.

v oblíbě svou vlast, na kterou nezanevřel (i když by k tomu jistě měl důvody).

„Nad nacionalismus ale kladl Universalismus. V tom je příkladem pro křesťany dneška, ale není třeba být křesťanem k pochopení inspirativnosti příkladu těchto jeho postojů pro Evropu, Jaká má být budována dnes. To si uvědomují všichni, jimž je jasné, že nebude-li mít jednotná Evropa vedle politické a ekonomické též duchovní a morální dimenzi, pak nebude.“³⁹

Vojtěch, který si plně si uvědomoval kulturní diverzitu tehdejší Evropy a snažil se ji zachovat, nebyl důležitý pouze jako zprostředkovatel římského vlivu v českých zemích již za života, ale hlavně po své smrti – se stal symbolem české politické a kulturní suverenity, ale také daleko přesáhl pouze význam náboženský a nacionální. Jeho idea tolerance a vzájemného respektování odlišností zapříčinily, že *„se dal spíš pro velkou ideu zabít, než aby v jejím jménu zabíjel.“⁴⁰*

Jeho osobní a symbolický význam nezůstal zakotven v minulosti, ale přeplul napříč staletími a je pozoruhodně aktuální i v naší současnosti. Základní principy, obsažené v životě Vojtěcha Slavnickovce, sloužily – a slouží – i dnes jako příklad zastáncům těchto hodnot. Výstižně je shrnul František X. Halas ve svém stěžejním díle *Fenomén Vatikán* pojednávajícím mimo jiné i o vazbách českých zemí s římskou katolickou církví.

„Při vědomí všech těchto odlišností lze přesto prohlásit postavu svatého Vojtěchu za vysoce inspirativní i pro dnešek:

- a) Jako vzdělance s hlubokým smyslem pro význam kultury, která spojuje jedince i národy a je privilegovaným prostředkem při úsilí směřujícím k potlačení konfliktů hmotných zájmů vyvolávajících války a krveprolévání – cestou transformace v zápasy vedené na poli ducha;*
- b) Jako člověka s bystrým politickým smyslem, jenž si uvědomoval význam Evropy jako nadnárodního celku;*
- c) A konečně jako křesťana hluboce přesvědčeného o prioritě duchovních a morálních hodnot, bez nichž nelze vybudovat žádné velké dílo a jež se tedy nutně musí stát též základem pro budování toho, co nazýváme Evropou.“⁴¹*

Vojtěch se snažil po celou dobu svého nedlouhé existence (a po smrti prostřednictvím svatovojtěšského kultu až do dnešních dnů) o co největší přiblížení římského křesťanského prostředí českým zemím. A tak nadále: *„vzhledem k zakotvení českého státu ve světě západního křesťanstva se styky našich krajanů s římským stolcem už napříště staly jevem*

³⁹ Ibidem, s. 152.

⁴⁰ Ibidem, s. 152.

⁴¹ Ibidem, s. 152.

trvalého rázu. *Historie středověkého papežství se od této doby napořád prolíná s českými národními dějinami.* ⁴² Nakonec Řím přece jen opustil a vydal se do neklidných oblastí Visly a Gdaňského zálivu, kde tento poslední Slavníkovec a jeden z prvních českých světců zemřel mučednickou smrtí. Po jeho smrti se mu však dostalo pocty nejen ve formě svatořečení, také jeho ostatky byly dovezeny do Prahy i do Říma. Posmrtně by tak byl spojen s městy, která hrála významnou roli v jeho životě – a prostřednictvím ostatků a významu osoby sv. Vojtěcha i obě města.

Tiberský ostrov vznikl údajně z násypu obilí, nás zajímá proto, že zde – na troskách původní svatyně boha zdraví Aeskulapa – nechal císař Otto III. postavit v letech 999-1000 chrám zasvěcený svému příbuznému, příteli a zpovědníku sv. Vojtěchu. Zde by měly být umístěny Vojtěchovy ostatky, kostel ale později změnil zasvěcení na San Bartolomeo. A možná jsou to opravdu právě Vojtěchovy ruce, jež dnes spočívají v relikviáři v Kapli sv. Vojtěcha.

Pod oltářním obrazem *Nanebevzetí Panny Marie se sv. Vojtěchem a sv. Paolinem z Noly*, pak dnešní návštěvník spatří nápis:

„SANTO ADALBERTO ANNO MILESIMO DIOECESIS PRAGENSIS 973 1973; s českým překladem SVATĚMU VOJTĚCHOVI K TISÍCILETÍ PRAŽSKÉ DIECÉZE. ⁴³

⁴² Ibidem, s. 152 – 153.

⁴³ KOUDELKOVÁ, Jana. *Česká zastavení v Římě*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 75 s. ISBN 80-7178-427-3, s. 34.

8. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Karla I., Karla IV. - krále českého, císaře římského

„... *to co Karel IV. znamená pro dějiny české kultury vůbec, znamená také pro dějiny styků českoitalských.*“⁴⁴ (a českořímských)

Imperator Romanum Karel IV. se bezpochyby řadí nejen k největším českým osobnostem, ale zároveň k velkým obdivovatelům Říma. V této části čerpáme především z vynikající práce historičky Kateřiny Kubínové, a to z knihy *Imitatio Romae Karel IV. a Řím*. Základní Karlovu myšlenku popisuje badatelka následovně: „*Velkolepá sbírka ostatků měla zkrášlit a vyzdvihnout pražskou katedrálu nejen jako první kostel v Českém království, ale jako první kostel v říši. Z Prahy, nového sídla císaře, se mělo stát svaté město, jakýsi druhý Řím, prostřednictvím vybraných relikvií měla být podtržena spojitost či vnitřní souvislost mezi Čechami a Římem. Do Prahy měly relikvie a k nim přiznané zvláštní milosti přilákat zástupy poutníků, posílit v nich úctu k novému středu.*“⁴⁵

Kromě katedrály připravoval a podporoval i další velkolepé akce a projekty: univerzitu, rekonstrukci polorozpadlého sídla českých králů – Pražského hradu, podporu rozvrácené ekonomiky, centralizace i zvýšení vlivu královského majestátu. A k tomu nutně potřeboval finanční prostředky; posloužila mu poutní místa, která byla – a některá stále jsou – značným přínosem pro ekonomiku. Z Hájkova popisu chápeme, že na konci čtrnáctého století v hlavním městě rozhodně nebyla o poutnický ruch nouze.

„...*(V Praze bylo tolik poutníků, že se Pražané obávali) aby se ti hosté z měst těch i lidu domácího nezmocnili, ale oni jako lid nezbrojný a pautnický se chovali a po kostelech chodíce almužny svaté hojně chudým lidem rozdávali.*“⁴⁶

Karlovy záměry byly vskutku velkolepé a udivující, jsou ale pochopitelné, pokud na něj nahlížíme jako na zodpovědného a schopného panovníka, který se choval a jednal v souladu se svým majestátem; byl přece jen pravou rukou papeže a spolu s ním zodpovídal za správu lidského společenství.

„*Praha se měla proměnit v hlavní město panovníka veškerého křesťanstva, za kterého se*

⁴⁴ CRONIA, Arturo. *Čechy v dějinách italské kultury : tisíciletá zeň*. Vyd. 1. Praha : Česká akademie věd a umění, 1936. 231 s., s. 36.

⁴⁵ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae - Karel IV. a Řím*. Vyd. 1. Praha : Artefactum, 2006. 441 s. ISBN 80-86890-07-4, s. 224.

⁴⁶ Ibidem, s. 237.

*imperator Romanum považoval.*⁴⁷ Stavební činnost prvního českého císaře připomíná, co se významu týče, činnost prvního římského císaře Oktaviána Augusta. Praha sice nelehla popelem jako část antického Říma, ale stav, ve kterém byla před Karlovými projekty, byl značně zpustošený; a jako první římský císař Oktaviánus Augustus s Římem, tak i Karel provedl s Prahou úctyhodný proces obnovy... Můžeme tak parafrázovat známý výrok a říci, že *Praga resurgens*⁴⁸.

To, jakým dojmem působila nedlouho po dokončení urbanistických i aktivit, nám dokládá zpráva italského humanisty a diplomata Umberta Decembria, který Prahu navštívil roku 1393; jeho popis vyvolává dojem, že se zamýšlený záměr, připodobnit Prahu Římu, povedl:

*„Zdá se téměř jako Romulovo město, tak je rozčleněná pahorky a údolími a namísto Tiberu rozděluje město Vltava, přes niž postavil most z kamenných kvádrů přeslavný Karel IV., otec našeho Václava.“*⁴⁹

O několik století podobný dojem popsal – a více konkretizoval – také Jaroslav Neumann ve své *Cestě za uměním*: *„Pražan si snadno vtiskne do paměti podobu Říma a je tu mnohem dříve doma, než cizinci přicházející z měst pravidelného symetrického půdorysu ...*

Není jistě náhodné, že staří cestovatelé už od konce středověku srovnávali Prahu s Římem.

Obě města mají především podobnou polohu při řece a rozkládají se na obdobných pahorcích. Žižkov bývá srovnáván s Monte Pincio, Petřín s Janiculum, Vyšehrad s Aventinem, Karlov s Esquilinem, Větrov s Viminálem a skrytá skála, na níž spočívá Národní muzeum, s Kapitolem.“

*„Lze vidět též celkovou podobnost v rozložení jednotlivých čtvrtí kolem řeky, která vytváří, odchylojíc se rovněž od svého severojižního směru, analogický meandr“*⁵⁰.

Karel IV. nebyl ale ve svém *Imitatio Rome* na našem území prvním, jak jsme uvedli, podobné snahy se objevují už u sv. Václava, a jsou patrné i v následujících etapách, ale právě Karlova úsilí o *Imitatio* bylo nejsilnější.

I přes velkolepou nákladnou rekonstrukci Pražského hradu nezapomenul ani na původní sídlo českých knížat Vyšehrad, který měl po staletí své výsostné místo i v urbanistických konceptech:

⁴⁷ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae - Karel IV. a Řím*. Vyd. 1. Praha : Artefactum, 2006. 441 s. ISBN 80-86890-07-4, s. 279.

⁴⁸ Praha se obnovuje

⁴⁹ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae - Karel IV. a Řím*. Vyd. 1. Praha : Artefactum, 2006. 441 s. ISBN 80-86890-07-4, s. 275.

⁵⁰ NEUMANN, Jaromír. *Itálie : Z cesty za uměním. (1.díl). 2., rev. a dopl. vyd.* Praha : Odeon, 1979. 313 s., s. 140.

„When Emperor and King Charles IV was building Prague as a new Rome in the mid-14th century, he continued the Premyslid traditions of the Roman Vyšehrad and attributed it the role of Vatican Hill.“⁵¹

Dalším symbolickým místem, možná nejvýznamnějším, římské reflexe v Karlově plánování se stal hrad Karlštejn: „*Inignie sunt imperium (insignie jsou impérium, tzn. Impérium je do nich vtěleno). I kdyby bylo ztraceno veškeré území, pán Karlštejna by ještě zůstával císařem, měl by za co bojovat. Karlštejn je tedy metonymickým Římem a najdeme v něm také (v kolegiálním kostele P. Marie) leoninský hexametr Roma caput mundi regit orbis frena rotundi (Řím hlava světa vládne otěžemi okrsku zemského).*“⁵²

Jako všechno, co upomínalo k počátku křesťanství, byly i Petrovy okovy byly cennou relikvií, a proto chtěl mít i zbožný Karel část Petrova řetězu ve své vlasti. „*Měl mu připomínat nejen prvního z apoštolů, ale i právo jeho nástupců svazovat a rozsvazovat. Svého držitele tak pevně poutal k papežství a Římu.*“⁵³

A jako Petrovy okovy přiváděly Karla k papežství a k Římu, snažil se i on přivádět obyvatele své říše ke křesťanství, jeho hodnotám i Věčnému městu. Nejen symbolika Petrových okovů tak Karlovým prostřednictvím blíže propojila dvě vzdálené kultury a města.

Posledním císařovým počinem, kterému v práci věnujeme pozornost, bylo vybudování římského hospicu Ospizio Boemo (Hospitium Bohemorum), který pak začal sloužit jako domov pro české poutníky. Jeho dějiny jsou významným průsečíkem česko-římských vztahů, období jeho růstu a úpadku pak také dobře vystihuje popularitu Říma jako poutního místa v české společnosti.

„*Vhodný dům pro český hospic zakoupil při své druhé římské cestě císař Karel IV. s manželkou Alžbětou již v roce 1368, hospic však v podstatě začal plnit své poslání až po návratu papeže Řehoře XI. Do Říma 1377, a to v posledním roce císařovy vlády roku 1378 zásluhou nadace bratří Oldřicha, Petra a Jana z Rožmberka. (Nadační listina byla vydána 6. března 1378, potvrzena o dva dny později arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi a potvrzena bulou papeže Urbana VI. 1. srpna 1379. Hospic byl vysvěcen na den sv. Václava a sv. Marty.) Dům s věží, kaplí, velkým sálem a zahradou se nacházel mezi farními kostely sv. Štěpána a sv. Blažeje (dnešní ulice Via Banchi Vecchi), v ulici poutníků (Via dei Pellegrini), která spojovala*

⁵¹ KUBÍN, Petr. Vyšehrad: la Roma Boema. In *Roma - Praga, Praha - Řím : omaggio a Zdeňka Hledíková*. A cura di Kateřina Bobková-Valentová, Eva Doležalová, Eva Chodějovská, Zdeněk Hojda e Martin Svatoš. Praga : Scriptorium, 2009. s. 49-55. ISBN 978-80-87271-14-8, s. 55.

⁵² *Antika a česká kultura*. Zpracoval autorský kolektiv za vedení Ladislava Varcla. Vyd. 1. Praha : Academia, 1978. 575 s., s. 178-179.

⁵³ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae - Karel IV. a Řím*. Vyd. 1. Praha : Artefactum, 2006. 441 s. ISBN 80-86890-07-4, s. 240.

centrum města s Vatikánem a po níž putovali poutníci do chrámu sv. Petra...

... Hospic byl určen chudým a nemocným poutníkům, ale od 15. do 17. století se stal kvůli nejrůznějším problémům i odlivu návštěvníků z Čech téměř bezúčelným...

Později byly několikrát zaznamenány snahy o znovuoobnovení slávy českého hospice, nová éra však započala až koncem 19.století. V roce 1870 byla zásluhou Mons. Jäninga, dokonce z jeho vlastních peněz, přikoupena část sousedního domu na přilehlém náměstí Piazza Sforza Cesarini a Mons. Jäning se právnických nároků k této budově zřekl.

Kapli sv. Václava vymaloval v roce 1875 Vojtěch Hynais (obrazy Madona, Sv. Václav, Sv. Vojtěch, Karel IV.) Roku 1866 byl poutní dům majetkově připsán České koleji. V roce 1950, po spuštění železné opony, kdy ustal proud českých poutníků, byl dům jako nepotřebný prodán.⁵⁴

⁵⁴ KOUDELKOVÁ, Jana. *Česká zastavení v Římě*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 75 s. ISBN 80-7178-427-3, s. 31-32.

9. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Jana Blažeje Santiniho Aichela

„Vysoko nad všemi svými současníky se tyčí zjev Giovanniho Santiniho, nebo spíše – vzhledem k jeho sžití s domácím prostředím – Jana Blažeje Santina-Aichla (1677 – 1723), pocházejícího z rodiny již po tři generace usazené v Čechách. Jeho dílo dnes již světové proslulosti je tak rozsáhlé a bohaté svými formálními výboji, vnitřní hloubkou, sepětím s domácí tradicí, a to nejen historizujícím přehodnocováním gotiky, a subtilní, výtvarně dokonale dořešenou symbolikou... Nejen stavbami, provedenými v Čechách a na Moravě za Santiniho poměrně krátkého života, nýbrž i posmrtně postupovaným uskutečňováním jeho odkazu zanechal Santini množství staveb od drobných kapliček po obrovité klášterní a zámecké komplexy včetně zahrad.“⁵⁵

V této kapitole se věnujeme segmentu akulturačního střetu italské a české kultury. Baroko chápeme jako specifický římský import, který se u nás etabloval a následně transformoval do unikátního slohu známého jako barokní gotika; Santini je klíčovou osobou tohoto vývoje, zároveň je na něm možno demonstrovat specifika prostředí, ve kterém tento proces vznikal. Baroko se zrodilo v Římě a to nejen jako umělecký styl, umělecké projekty jsou pouze vyjadřovacími prostředky komplexní barokní kultury, její vznik umístíme do období kolem Tridentského koncilu: *„Z antropologického hlediska je možné na barokní kulturu pohlížet jako na období absolutistického feudalismu, ve kterém se kumulují protiklady a rozpory spjaté s endogenní kulturní změnou vyvolanou rostoucím vlivem měšťanstva, rodícím se kapitalistickým způsobem výroby, národním uvědomováním, rozvojem přírodních věd a vojenskou i ideologickou konfrontací katolicismu a protestantismu. Na vývojové proměny barokní kultury ale měla vliv také exogenní kulturní změna, kterou vyvolaly zámořské objevy a koloniální expanze evropských mocností. Baroko je dobou střetu různých norem, hodnot a idejí na úrovni sakrální i profánní. Možná právě proto v tomto období došlo k unikátnímu spojení takových kulturních témat a kontratémat, jako jsou okázalá zbožnost a náboženské vytržení, smyslová exaltovanost a fyzická názornost, filozofický senzualismus a racionalismus, vědecký empirismus a naturalismus.“⁵⁶*

⁵⁵ PREISS, Pavel. *Italští umělci v Praze : renesance, manýrismus, baroko*. Vyd. 1. Praha : Panorama, 1986. 548 s., s. 310.

⁵⁶ MALINA, Jaroslav, a kol. Heslo "kultura, barokní". In *Antropologický slovník*. Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity. [online] [cit. 2011-06-16]. Dostupný z WWW: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.

Jedním ze základních postulátů barokní kultury je posílení katolického vlivu na světové dění, ve kterém by byl Řím hlavním městem.

Co se týče problematiky, kterou se zabýváme, rád bych upozornil na poznámku Karla Čapka, ten ve svých Italských listech výstižně vystihuje římskou zálibu v jisté okázalosti, která trvá napříč jeho dějinami, tedy v jisté barokní monumentalitě :

„Machar našel v Římě antiku. To je divné. Co se mne týče, našel jsem tu hlavně barok. Koloseum je barok. Celý císařský Řím je zřejmě barokní. Pak přišlo křesťanství a učinilo naráz konec císařskému baroku. Následkem toho Řím výtvarně usnul; a probudil se až při první příležitosti, kdy mu povolil tuhý řemen, jímž ho utáhlo křesťanství, a kdy zase mohl rozkypět v novém návalu baroka, tentokrát ve znamení papežství. Papežský Řím je prostě pokračování císařského Říma, aspoň po stránce architektury... Tedy řekl bych to asi tak, že tady v Itálii je, dejme tomu, dvojitá vývojová tendence: římská, barokní, světová, katolická, ženoucí se za ohromnými rozměry, přepychem, dynamikou a vnějšností; a druhá, primitivnější, přísnější, lidovější, snad bych mohl říci etruská, která se dostala k slovu křesťanstvím, vytvářela mozaiky, zalezla do katakomb, oprostila skulpturu i architekturu, vyjadřovala se dětsky a intimně. Ale barokní tendence čas od času vždy propukala;... A tak Řím pořád pracuje k baroku, barok je jeho mateřská řeč.“⁵⁷

V alegorii dynamiky, síly a monumentality vidíme i společný prvek našich kulturních dějin, které se také vyznačují strnulou nečinností, takřka etruskou porobou, která se jen občas změní a progresivně vytryskne v barokním duchu. *„Nelze zapomenout, že umělecká produkce baroku vracela zemi, z níž byl výkvět inteligence po bitvě na Bílé hoře vyhnán, opět čest kulturního národa, který byl schopen v úzké součinnosti s německými a také s italskými odborníky vyjádřit v umění samostatně svůj vztah ke světu a učinit to na evropské úrovni.“⁵⁸*

A tak, co se týče barokního slohu, jsme Římem poznamenáni, ať už se procházíme velkými městy, nebo projíždíme zapadlými vesnicemi, a nabízí se konstatování, že *„Snad žádná umělecká činnost se nezapsala tak hluboce do podoby české země jako barokní stavitelství.“⁵⁹*

Právě Santini je postavou, která tuto činnost nejen sama vytvářela, ale zároveň přispěla svým géníem k formulaci specifického kánonu českého baroka. Vyrůstal v pražském italském prostředí a pro naši práci není důležitý pouze jako významný architekt, ale i jako symbol tehdejších akulturačních a dobových procesů a jejich transformace. *„(Santini) se cítil*

⁵⁷ ČAPEK, Karel. *Italské listy*. Vyd. 3. Praha : Český spisovatel, 1995. 61 s. ISBN 80-202-0539-X, s. 20.

⁵⁸ NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. 2., dopln. vyd. Praha : Odeon, 1974. 360 s., s. 11.

⁵⁹ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 1998. 487 s. ISBN 80-7184-664-3, s. 97.

nepochybně rodilým Pražanem (a snad i Čechem) daleko více než přišedším Italem.“⁶⁰

Kromě rodinného vlivu a práce v kamenické dílně na něj zapůsobil i Jean Baptiste Mathey, který přicestoval z Říma již dlouho před Santiniho narozením a přátelil se se Santinem Aichelem, otcem Jana Blažeje Santiniho. Jednalo se o bugundského intelektuála, který v Římě pronikl do nejvyšších společenských kruhů. A právě „*Jean Baptiste Mathey přinesl do Prahy vyspělý umělecký názor, podstatně poučený aktuální římskou tvorbou 60. a 70. let 17.století.*“⁶¹ Jestli se Santini učil přímo u Matheye není sice zcela jisté, ale velmi pravděpodobné, každopádně na něj měl otcův přítel značný vliv. Jejich „*dlouhodobé pracovní vztahy jsou doloženy a zdá se, že byly přátelské.*“⁶² „*Jistě orientoval zájem mladého adepta umění směrem do Říma a mohl mu zprostředkovat intelektuální hodnoty, se kterými se sám v římském prostředí setkal.*“⁶³

Mathey neovlivnil jen Santiniho, ale byl klíčovou postavou české architektury posledních dvou desetiletí 17. století. Jako arcibiskupský architekt pomohl upevnit baroknímu slohu jeho místo v českých dějinách. Pokud by se Santini formálně nevyučil u Matheye, stalo by se tomu pravděpodobně u Kristiána Schrödera, malíře, který si své vzdělání také doplnil pobytem v Římě. Pro nepřehlednost záznamů té doby a zmatky v matrikách, není možné tyto prameny plně podchytit. Důležité je, že k římskému stylu výtvarného projevu byl veden již od útlého věku, jak bylo v té době běžné. Santiniho dílo je pak přímo důkazem mistrného spojení dvou vlivů, které ho od dětství formovaly, barokní dynamické rozvernosti italského - římského prostředí, ve kterém se pohyboval a české gotické architektury.

Není proto překvapivé, že se stal hlavním představitelem stylu, který označujeme jako barokní gotika. Jeho vznik byl podmíněn situací, kdy se staré řády snažili upevnit svoji pozici, udržet svoji moc a stály tak v opozici k řádům novým, podporovaným úřední mocí. „*Kromě toho ovšem gotika hověla neobyčejné dekorativní invenci Santiniho, který ji osobitě aplikoval v překvapujících obrazcích gotizujících žeber, ve štukových směle kreslených ornamentech na plochách kleneb a v neobvyklé profilaci stavebních článků.*“⁶⁴

Tehdejší vývoj je také ukázkovým příkladem *živelnosti kultury*, která žije svým vlastním životem a zůstává imunní vůči pokusům ji implantovat do cizího prostředí tak, jak je původně zamýšleno.

⁶⁰ Ibidem, s. 55.

⁶¹ Ibidem, s. 53.

⁶² Ibidem, s. 158.

⁶³ Ibidem, s. 158.

⁶⁴ NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. 2., dopln. vyd. Praha : Odeon, 1974. 360 s., s. 35.

Dobře to dokumentují právě barokní díla, která : „ *byla vyvolána v život jako nástroj usměrnění, výchovy, a mnohdy dokonce i myšlenkového ujařmení, ale přitom poměrně záhy vznikala a rozvíjela se jako prostředek dorozumění, který v době ohrožení národní existence spojoval příslušníky české národnosti víc než jiné oblasti tehdejší společenské aktivity. Odtud zdánlivě paradoxní fakt, že umělecká díla českého baroku nejsou dnes pomníky národního pokoření, ale stala se charakteristickým výtvarným projevem země a jejích obyvatel – je do nich vepsána jejich tvořivá vůle a potřeba vyslovit se, která se nedala potlačit nepřízní dějinných podmínek.*“⁶⁵

I když baroko vznikalo ve zdánlivě odlišném prostředí, zdá se, že nám přesto muselo být v určitém smyslu blízké, vzhledem k tomu, jak rychle bylo přijato. Careri poukazuje na Borominiho vyhocenou formu barokní spirituality, ta: „ *je velmi blízká středoevropské zbožnosti, takže není divu, že právě zde umělec našel své nejbližší žáky: Dietzenhofera, Neumanna a Santiniho.*“⁶⁶

O Santiniho fyzické přítomnosti v Římě pak není paradoxně známo skoro nic, ani kdy a jak dlouho tam pobýval. Žil, ale již ve světě, kdy se mohl setkávat s architektonickými realizacemi v římském stylu i jinde a byl jimi stejně ovlivněn, bez toho aniž by v Římě musel přímo pobývat. Pokud ale zvážíme význam města v té době a architektův styl, zdá se pravděpodobné, že: „ *Italská cesta, a hlavně pobyt v Římě dovršily zrání Santiniho talentu a jeho školení.*“⁶⁷

Je známo, že architektonické realizace nejsou pouhými propagandistickými instrumenty a nestanou se jimi, ani kdyby se je někdo takto snažil zneužít; dílo má vždy svou svébytnou vyjadřovací hodnotu, jazyk, kterým promlouvá a proto: „ *v časovém odstupu ustupují do pozadí úlohy, jež barokní umění plnilo v souvislosti s církevní a politickou ideologií, a naopak do popředí se dostává podíl českého baroku na utváření novodobého českého umění a ovšem i celého duchovního obzoru, v němž se odehrává veškeré úsilí národní společnosti.*“⁶⁸

Svou tvorbou (i její nápodobou generacemi budoucích architektů a umělců) se tak silně zapsal do rázu české architektury, krajiny a kulturního vědomí, a to prostřednictvím barokní kultury, nejen Santiniho génius, ale i římský vliv.

⁶⁵ NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. 2., dopln. vyd. Praha : Odeon, 1974. 360 s., s. 11

⁶⁶ CARERI, Giovanni. Umělec. In *Barokní člověk a jeho svět*. Editor Rosario Villari. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 277-299. ISBN 80-7021-683-2, s. 283

⁶⁷ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 1998. 487 s. ISBN 80-7184-664-3, s. 58.

⁶⁸ NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. 2., dopln. vyd. Praha : Odeon, 1974. 360 s., s. 11.

10. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Kašpara Maria Šternberka

„Působení času a prostoru, v němž člověk žije, události, které na něj působí či do kterých zasáhne, jsou jeho nejhlavnějšími vychovateli; učitel a tak zvaný vychovatel jej na životní dráhu jen uvádějí, styk s rodiči dává příklad a pravidla.

Kašpar Šternberk (1837)⁶⁹

Kašpar Maria hrabě ze Šternberka byl jedním ze zakladatelů Národního muzea, důležitou postavou českého obrození a vědeckého bádání. Do jeho bohatého života zasahovala řada významných událostí, které se v těch neklidných letech odehrávaly. V jeho osobě se pozoruhodným způsobem reflektuje tehdejší sociokulturní klima, které ač konzervativní a tradiční, stalo se již zázemím pro formování nových postojů a hodnot v podobě osvícenství a národního obrození a tím i naší kulturní identity *a díky kterému mohu také psát tuto práci česky...*

Je to doba, která se navenek, nápodobou antiky, přibližuje ke staré kultuře římské říše: *„Básníci se snaží pro antická božstva najít slovanská jména, a tak se v české poezii objevuje Kralomoc (Zeus), Želoň (Merkur), Cházon (Apollón), Vidloň (Neptun), Zyzlila nebo Žižlila (Venuše), Mudřena (Minerva), Mařena (Diana), Smrtonoš (Mars), Trubiroh (Tritón), Vodněna (Najáda), Ochechule (Sirény), zpěvopanny (Múzy).*⁷⁰

Zdrojem četných inspirací byla v tomto období také sbírka povídek Gesta Romanorum (Činy Římanů), *„stále znovu v různých variacích přetiskovaná.*⁷¹

Tyto i další skutečnosti o orientaci umělecké – a tím vlastně i širší – části veřejnosti k antice mohou vyvolat *„...dojem, že obrozené Čechy jsou jakýmsi pokračováním starého Říma.*⁷²

Po bližším seznámení s těmito projevy je však nutno konstatovat, že se jedná pouze o *„vnější ornamenty diktované zvykem a módou“*⁷³

⁶⁹ MAJER, Jiří. *Kašpar Šternberk*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1997. 227 s. ISBN 80-200-0605-2, s. 15.

⁷⁰ *Antika a česká kultura*. Zpracoval autorský kolektiv za vedení Ladislava Varcla. Vyd. 1. Praha : Academia, 1978. 575 s., s. 334.

⁷¹ *Ibidem*, s. 334.

⁷² *Ibidem*, s. 334.

⁷³ *Ibidem*, s. 334.

Jisté je ovšem, že české národní obrození převzalo ideové základy francouzského osvícenství, které byly zase odvozeny z antických. „*Byla to idea vlasti (patria), obce (civitas, res publica), občanské a vlastenecké ctnosti (virtus), občana (civis Romanus), zákona (lex)*.“⁷⁴

Šternberk tyto ideje a úsilí o jejich prosazení plně podporoval. Jednak přímo materiálně, ale i svou upřímnou snahou, kontakty, usilovnou prací a vědeckou činností. Také Šternberkův pobyt a vztah k Římu dobře ilustruje tehdejší postoje, jaké k městu a jeho vlivu panovaly, nejen v zemích českých, ale i evropských.

Katolická církev, která je po celou dobu své existence s Římem tak nerozlučně spojena, že se i jméno města používalo jako synonymum pro ni samou, v té době začala ztrácet své dominantní postavení a vliv. Její hlavní opora, řád Jezuitů, byl rozpuštěn, oslabování církevních pozic probíhalo napříč Evropou, intelektuálové opouštěli církevní řady, přecházeli do osvícenských zákopů a dávali se do služeb racionálního poznání, vědy.

Mladý šlechtic stál na prahu své životní cesty a do Říma na bohoslovecká studia se mu patrně nijak zvlášť nechtělo. Nakonec se ale podřídil rodinným zájmům (a vlastně i svým vlastním, protože nebyl prvorozený, tak nemohl počítat s dědictvím rodového majetku, a církevní kariéra skýtala kromě studijních možností i slibné majetkové zajištění – zvlášť v kombinaci s urozeným původem) a do Říma odjel. S přednášejícími, ale i celým konceptem výuky byl silně nespokojen, prohlašoval, „*že výuka je stejná jako v 10. století*.“⁷⁵

Kantoři mu to opláceli zhodnocením, že „*pan ze Šternberka je při znamenitých duševních schopnostech vzpurný, pyšný, drzý mladík, pohrdající nařízeními i nadřízenými, je podněcovatelem špatných záměrů*.“⁷⁶

A tak Šternberkova slova citovaná v úvodu se dají pozoruhodně vztáhnout právě na dokumentaci jeho bohosloveckých studií na Collegium Germanicum v Římě a doby, kdy během svého pobytu ve městě „*lezl za pobytu na vinici za košatý cypřiš*“⁷⁷, kde se mohl ve skrytu věnovat samostudiu, které ani tak nestrávil studiem teologických spisů, ale spíše „*při četbě Goethova Werthera a Winckelmannových spisů*“⁷⁸.

⁷⁴ *Antika a česká kultura*. Zpracoval autorský kolektiv za vedení Ladislava Varela. Vyd. 1. Praha : Academia, 1978. 575 s., s. 330.

⁷⁵ MAJER, Jiří. *Kašpar Šternberk*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1997. 227 s. ISBN 80-200-0605-2, s. 19.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 19.

⁷⁷ ROKYTA, Hugo. *J.J. Winckelmann a Čechy*. Vyd. 1. Praha : Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1988. 58 s., s. 23.

⁷⁸ ROKYTA, Hugo. *J.J. Winckelmann a Čechy*. Vyd. 1. Praha : Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1988. 58 s., s. 23.

Jak tedy později výstižně napsal: „učitel a tak zvaný vychovatel jej na životní dráhu jen uváděl, styk s rodiči dává příklad a pravidla.“⁷⁹

Ačkoli své římské studijní období nehodnotil nijak zvlášť kladně, přeci mělo pro formování jeho osobnosti, názorů – a dost možná i vědeckého zápalu – veliký význam.

A možná právě díky odporu k nevyhovujícímu systému výuky se jeho pozornost obrátila k světu za zdmi Collegia. „*O nedělích a svátcích si prohlédli in corpore zv. Komora paláce a poznali galerie a sbírky římských starožitností... Mladému Sternbergovi byla k dispozici přebohatá dobová průvodcovská literatura, zv. Guiden Literatur. Bratr jednoho ze Sternbergových koolumnů, zv. Junker von Balthazar z Luzernu mu zprostředkoval knihy, které se měly stát vodítkem pro studium umění a starožitností.*“⁸⁰

A právě jeho usilovné samostudium, které ho později uvedlo na pole vědy (i když ne přímo v oboru starožitností a umění), se v Římě, když ne zformovalo, tak alespoň mohutně projevilo. Téměř s jistotou můžeme předpokládat, že Šternberk neopomněl navštívit slavné – nejen antické – sbírky, před časem zřízeného Musei capitolini, které roku 1734 koncipoval papež Klement XII. jako první veřejné muzeum světa.

A je pozoruhodnou analogií, že právě Šternberk je spojen s ideou Národního muzea, jedné z hlavních kulturních institucí v českých zemích té doby, kterou tak usilovně prosazoval a která stala u zrodu českého národního/ kulturního obrození. Pro domněnku, že by ho muzejnické nadšení zasáhlo právě v Římě, měště tisíce muzeí, však nemáme žádné opodstatnění.

Ale je možné doložit, že „*ve spojitosti s hrabětem Kašparem M. Sternbergem, též přítelem Alexandra Humboldta, je spojena ona prospěšná a trvalá vlna vědeckých iniciativ v Čechách, nikoliv na posledním místě živena stálým Goethovým zájmem o vše, co vzniklo ze Sternbergových snah. Tyto iniciativy byly zapojeny do procesu národního obrození a staly se součástí procesu národního uvědomění v dějinách naší vzdělanosti a civilizace.*“⁸¹

Stejně opodstatněné je tvrzení, že římská studia, která u něj podnítila zájem o antické umění zprostředkovaný Winckelmannem, a kontakt s Goethem (který byl také zvolen čestným členem Českého muzea) zprostředkovaný Wertherem, měly rozhodující vliv na jeho další směřování a formování a tím tedy i na průběh českého národního obrození.

⁷⁹ MAJER, Jiří. *Kašpar Šternberk*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1997. 227 s. ISBN 80-200-0605-2, s. 15.

⁸⁰ ROKYTA, Hugo. *J.J. Winckelmann a Čechy*. Vyd. 1. Praha : Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1988. 58 s., s. 22-23.

⁸¹ *Ibidem*, s. 25.

11. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Josefa Mánesa a Antonína Mánesa

O rodině Mánesů a jejich dvou nejvýznamnějších představitelích toho bylo napsáno mnoho, a protože se tedy jedná o téma rozsáhlé a dobře zmapované, není třeba – ani možné – zabývat se v naší práci těmito uměleckými génii z obšírnějšího kunsthistorického, či biografického hlediska. Řím, jako jeden ze spojujících a klíčových momentů slavné životní dráhy, se ale dá nalézt i u nich a zároveň symbolicky prostupuje a silně reflektuje i tehdejší uměleckou scénu (a tím pádem i celé sociokulturní klima), která byla Římem silně ovlivněna zčásti i díky rodině Mánesů. Velký podíl na orientaci uměleckého zájmu směrem ke střední Itálii měla v té době právě založená pražská Akademie umění.

Jejím prvním ředitelem byl Josef Bergler, nadaný kreslíř a tehdejší umělecká autorita. První teoretická východiska, která uplatnil ve své tvorbě, získal již od svého otce, dvorního sochaře pasovského biskupa, ve studiích pokračoval na milánské Akademii u Rakušana Martina Knollera, potom se odejel dále vzdělávat do Říma k Rakušanu Antonovi von Maron:

„Zde také intenzivně kopíroval staré mistry (Raffaela, Tiziana, Reniho, Domenichina) a obdivoval v Římě žijícího německého malíře Anthona Raphaela Mengse (1728-1779). Pokoušel se napodobit jeho aplikaci Winckelmannových myšlenek na malířství a stejně jako on odvozoval svůj německý ideál ze studia antického sochařství.“⁸²

Jeho dojem z antiky tak byl do značné míry zprostředkován – a ovlivněn – německým/rakouským neoklasicismem. Po ukončení svých studií přišel do Prahy na nově založenou Akademii, aby své – nejen římské – zkušenosti předal dalším generacím.

System výuky, který zde zavedl, byl v té době velmi rozšířený. Jednalo se o napodobování starých mistrů, obkreslování jejich děl, které chtělo docílit toho, aby adept zvládl přesnou techniku kresby a malby, než se začne samostatně umělecky projevovat.

A právě to mělo za následek i studium antických vzorů a mytologie; antika byla samozřejmě pozorována a posuzována pod silným vlivem názorů J. J. Winckelmana, také *„se pracovalo zpravidla podle sádrových odlitků antik a kreslených kopií děl renesančních umělců, které pro tyto účely přivezl Bergler“⁸³.*

⁸² BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Malířská rodina Mánesů*. Vyd. 1. Praha : Národní galerie v Praze, 2002. 335 s. ISBN 80-7035-236-1, s. 34.

⁸³ MUSIL, Roman. *Italská reminiscence v českém umění 19. a 20. století*. In KROUTVOR, Josef. *Cesta na Jih : inspirace českého umění 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha : Obecní dům, 1999. s. 153-169. ISBN 80-902507-7-7, s. 153.

Není asi třeba podotýkat, že velká část antických předloh, se kterými žáci ve škole pracovali, byla v originále k vidění právě v Římě, mezi nejvýznamnějšími, se kterými se pracovalo, byly dokonce odlitky soch Apollóna Belvedérského a Laokoonta, které dodnes stojí v římském (tedy vatikánském) Musei dei Vaticani.

Tyto skutečnosti a pravděpodobně i silné Berglerovo pobízení podnítilo zájem o poznávací cesty a oblíbenou destinací se stala právě Itálie a město, které je předmětem i našeho zájmu. „*Jestliže měl žák Akademie v průběhu studia soustavně rozvíjet svůj talent a tříbit smysl pro krásu na dílech především antických a italských renesančních umělců, bylo zcela v logice věci, že jeho cesta k mistrovství musí vyústit pobýtem v Římě.*“⁸⁴

Za tímto účelem začala také Společnost vlasteneckých přátel umění, zakladatelka a protektorka Akademie, udělovat stipendia na financování pobytu a s ním spojených výdajů. Mezi řadou stipendistů se objevují jména jako František Tkadlík, Josef Führich, Václav Mánes, Vojtěch Hellich... Tito umělci byli protagonisté tehdejších cest za poznáním, své dojmy sdělovali jednak přímo svým přátelům, které k cestám vybízeli, nebo zprostředkovaně, formou děl, která také podněcovala další zájem o Řím a tak i o Apeninský poloostrov, středomořskou oblast a vlastně vůbec celou antickou minulost.

Díky tomu české „*výtvarné umění obrozenecké doby tedy nejen, že dovedlo impulsy jiných světových kultur k znovuoobjevení antiky na úrovni přijímat, ale bylo schopno na ně také tvůrčím způsobem reagovat, dokonce se dokázalo přiblížit klasickému ideálu díly, jejichž hodnoty trvají dodnes.*“⁸⁵

Tito čeští umělci se v Římě neomezili pouze na studia kultur a dob dávno minulých, ale živě projevovali zájem také o současnou situaci, a právě díky tomu se tam seznámili i s okruhem nazarénských umělců. Nazarění, kteří přišli do Říma z Rakouska a Německa, tedy z míst, kde se tento umělecký směr zrodil, ve své tvorbě čerpali především náměty z minulosti a usilovali o vytvoření ideálního křesťanského umění, které by nebylo zatížené emocemi a přílišnou abstrakcí. Kontakty navázané s Nazarény v Římě měly později nezanedbatelný význam při budování přátelství mezi oběma národy. Díky nim se totiž otevřely nové přímé kontakty a přátelství mezi českými a německými okruhy, neboť umění pomohlo zčásti překrýt svár Čechů s Němci obrazem Itálie...

⁸⁴ MUSIL, Roman. Italská reminiscence v českém umění 19. a 20. století. In KROUTVOR, Josef. *Cesta na Jih : inspirace českého umění 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha : Obecní dům, 1999. s. 153-169. ISBN 80-902507-7-7, s. 154.

⁸⁵ *Antika a česká kultura*. Zpracoval autorský kolektiv za vedení Ladislava Varcla. Vyd. 1. Praha : Academia, 1978. 575 s., s. 432.

„...vztah Tkadlíka, Mánesa a Hellicha k nazarénům v Římě nebyl již tak osobní a intenzivní jako u Führicha, vliv této umělecké komunity prvních secesionistů se v jejich díle projevil zvláště příklonem k náboženské tematice a v povýšení Raffaela na ideálního umělce“.⁸⁶

První stipendista František Tkadlík, vedl po návratu z cesty, své studenty k bedlivému studiu Raffaela a Michelangela, biblická látka, která v jejich dílech převládá *„se výrazně prosadila také v námětovém rejstříku českých autorů. Tím se dále prohlubovaly vazby českého umění k Itálii, především k Římu...“⁸⁷*

Samozřejmě i Tkadlík *„doporučoval svým studentům návštěvu Říma...“* Za tímto účelem založil také český mecenáš Aloys Král *„nadaci určenou pro malíře a sochaře z rakouské monarchie ke studijní cestě do Říma.“⁸⁸*

„Vybraný umělec, kterému byl hrazen dvouletý zahraniční pobyt s možností prodloužení o jeden rok, měl strávit dvě třetiny studijní doby v Římě a nakonec provést pro kostel, ve kterém byl pokřtěn, votivní dílo. Mezi ty, jenž stipendium obdrželi patřili Emanuel Max, Vilém Kandler, Václav Levý...“⁸⁹

Kromě podpory působnosti římského vlivu na soudobé české umění tak *„...Státní a soukromá nadační stipendia, kontinuálně udělovaná ke studijnímu pobytu v Itálii během celého 19.století, umožnila českým umělcům bezprostřední vizuální kontakt s nejvýznamnějšími díly snad všech historických period a podstatnou měrou také přispěla k rozvíjení kulturních vztahů mezi oběma národy.“⁹⁰*

Jeden z prvních stipendistů, Václav Mánes, je ve srovnání se svými bratry méně známý, ale pro problematiku, které se věnujeme, je neméně důležitý, spíše naopak. Byl totiž jedním z prvních stipendistů, kteří měli možnost vypravit se do Říma a předávat okouzlení a dojmy svým vrstevníkům a následovníkům.

V jeho případě můžeme dobře podchytit vliv, který měl na tvorbu svého bratra Antonína, a – velmi pravděpodobně – i na synovce Josefa, který po návštěvě Říma toužil celý život, i když se mu jeho cesta stala osudnou. Václavův živý zájem o město a jeho působení velmi dobře popisuje Naděžda Blažíčková-Horová ve svém katalogu Malířská rodina Mánesů:

„Od studentských let nepřestal Mánes toužit po Itálii a cesta do Říma se stala hlavním cílem jeho úvah i snah. Příznivci z řad šlechty mu ji nakonec umožnili a Mánes mohl v roce 1829

⁸⁶ MUSIL, Roman. Italská reminiscence v českém umění 19. a 20. století. In KROUTVOR, Josef. *Cesta na Jih : inspirace českého umění 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha : Obecní dům, 1999. s. 153-169. ISBN 80-902507-7-7, s. 154.

⁸⁷ Ibidem, s. 155.

⁸⁸ Ibidem, s. 156.

⁸⁹ Ibidem, s. 156-157.

⁹⁰ Ibidem, s. 157.

odjet jako stipendista do Říma, kde žil až do roku 1832 a kde si teprve mohl korigovat dosavadní prostředkovanou představu o italském umění.

Nadšeně vstřebával atmosféru města, prohluboval svůj obdiv k umění quattrocenta a cinquecenta, pilně kopíroval staré mistry... Jako řada dalších umělců pobývajících v Římě, byl i Václav Mánes neustále přitahován myšlenkou vytvořit velké dílo o mnoha figurách v dynamickém rozvlnění těl a draperií, po vzoru italských mistrů chtěl namalovat obraz velkého patosu.⁹¹ A proto také „Mánes opouštěl Řím velice nerad a po příjezdu do Prahy nepřestal usilovat o možnost návratu.“⁹²

Malířovo nadšení bylo známé, jeho počínání sledoval například malíř Jan Pechtl, který v dopise známému napsal: „*Václav Mánes maluje v Praze samé podobizny a chce si tolik uspořít, aby mohl do Říma.*“⁹³

Z dosud uvedených poznatků nám vyplývá, že návštěva a poznávání Říma se v 19. století stává pro české, umělecké kavalíry, stejně jako je tomu již nějaký čas pro ty západoevropské, podobnou nezbytností, kterou byla po celý středověk pro kavalíry šlechtické a církevní.

Město zůstává samozřejmě i nadále vnímáno především jako sídlo církve, ale to, co je v něm Vyhledávané, se pod vlivem osvícenských a romantických ideálů mění. Místem náboženské úcty se stávají antické památky a kostely jsou navštěvovány milovníky umění čím dál tím víc jako muzea s mistrovskými díly, která se v nich stávají hlavním předmětem rozjímání. Nepřekvapuje proto, že muzejní tradice má právě v Římě své silné kořeny, jak na to již bylo poukázáno v kapitole předcházející.

Může proto překvapit, že klasik a zakladatel malířské dynastie, Antonín Mánes, v Římě nikdy nebyl, alespoň nám to není známo. Ale jak bylo již předestřeno: „*Nadšení pro Itálii a pro italskou renesanci vstřebával Antonín Mánes jen zprostředkovane, zejména díky bratrově zaujetí.*“⁹⁴

V jednom z prvních velkých děl Antonína Mánesa, Antická krajina v bouři (1817), je možné vidět i určité symbolické vyjádření doby, která k antice hledá cestu; tedy k onomu vysněnému řádu a klidu Winckelmannova ideálu. „*V obsahu i barevném pojetí bouřlivé noční přírody, s mužem prchajícím před satyrovým šípem z temného zelenomodrého popředí k světlému horizontu se siluetou antického města, se už kromě klasicistní noty ozval i jistý náznak preromantické sentimentality.*“⁹⁵ Město na obzoru se pak mohlo v myslech

⁹¹ Ibidem, s. 84.

⁹² BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Malířská rodina Mánesů*. Vyd. 1. Praha : Národní galerie v Praze, 2002. 335 s. ISBN 80-7035-236-1, s. 87.

⁹³ Ibidem, s. 87.

⁹⁴ Ibidem, s. 48.

⁹⁵ Ibidem, s. 36.

přihlízejících stát Římem, ke kterému zoufalá postava s nadějí běží. Nabízí se srovnání s osudem malířova syna, Josefa, který také prchal v bouři nepříznivého osudu, před svištěcím šípem své rychle se zhoršující duševní choroby, k vytouženému cíli v podobě *Věčného města*, ve kterém rovněž doufal v záchranu.

To, že Antonína M. antické dědictví Říma ovlivnilo právě prostřednictvím bratra Václava, je možné vyčíst také v jednom z jeho nejkrásnějších děl. Ideální krajinu totiž namaloval až „*po bratrově návratu, kdy, zřejmě v souvislosti s jeho vyprávěním, si obnovil zájem o jižní země s antickými motivy.*“⁹⁶

Také třetí z Mánesů, kterým se v práci zabýváme, Antonínův syn Josef, byl velice talentovaný a pro vývoj českého výtvarného umění klíčový:

„*V díle Josefa Mánesa byla jako v klíčku úrodného zrna obsažena perspektiva vývoje českého malířství v nepřetržité souvislosti tradice; jeho obrazy našly a nalézají ohlas, kterého se snad v obdobné míře nedostalo a nedostane nikomu z našich malířů.*“⁹⁷

Je tak smutným paradoxem, že touha po návštěvě města, která byla pro Václava štěstím a životní múzou a pro Antonína inspirací, přispěla k Josefově úplnému duševnímu zhroucení a následné smrti.

Řím ale vzbuzuje mnoho rozdílných emocí, a toto je jedna z nich. O atmosféře města se totiž dá říci, že určitým způsobem umocňuje duševní stav svého návštěvníka ad absurdum.

To, co může někomu jeho radost změnit v takřka orgastické nadšení, dalšímu přivodí zhoršení jeho depresivních stavů a může ho dovést takřka k šílenství, což bohužel potkalo právě Josefa. Je to tragické zvláště proto, že se jednalo o umělcův celoživotní sen a právě kvůli tomu jeho „...*Přátelé se snažili Mánesa povzbudit a umožnili mu realizovat dvě jeho životní touhy, spatřit Moskvu a Řím.*“⁹⁸

Z Moskvy se Josef M. vrátil relativně v pořádku, možná i díky tomu, že jel s početnou delegací. Jeho přítel a mecenáš Vojtěch Lanna tak nepočítal s tím, že ho vlastně posílá na smrt, když se rozhodl zafinancovat mu jeho italskou cestu a pobyt. Sám byl velký milovník a sběratel antických starožitností. „*A možná ani vyslání Mánesa do Itálie nebylo charitativním aktem, vždyť mohlo počítat s nějakým prospěchem, zejména pro výzdobu připravované vily.*“⁹⁹ Antická a římská orientace byla velmi oblíbená i v tehdejších podnikatelských kruzích a podnikatelé se tak stávali štědrými donátory uměleckých počinů orientovaných

⁹⁶ Ibidem, s. 48.

⁹⁷ Ibidem, s. 260.

⁹⁸ Ibidem, s. 257.

⁹⁹ PRAHL, Roman. Asyl milovníka umění. In *Villa Lanna : antika a Praha 1872*. Uspoř. a k vyd. připravil Jiří Šubrt. Vyd. 1. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd České republiky, 1994. s. 63-72. ISBN 80-901508-9-6, s. 67.

tímto směrem. Do Říma se Mánes vypravil sám, bez znalosti řeči a bližšího zasvěcení do místní kultury, bloumal po ulicích a propadal zoufalství, pořád ale ještě maloval. A shodou okolností vzniklo právě v Římě Mánesovo poslední nedokončené dílo Římské ruiny.

Název je příznačný i proto, že ho Mánes maloval již na pokraji sil, to, co hledal v Římě, nenašel, byl zdeptaný a bez peněz a zdraví ho nenávratně opustilo. Když jeho sestra Amálie „v dubnu přijela do Říma pro bratra, našla ho prý sedícího na stupních kostela nedaleko fontány di Trevi, okradeného, zchátralého a prakticky nepříčetného.“¹⁰⁰

V symbolice *Římských ruin* můžeme metaforicky vidět také předzvěst pomalého úpadku českého uměleckého zájmu o – nejen antický – Řím, který nastává právě konci devatenáctého století; centrem inspirace se pozvolna stává Paříž.

¹⁰⁰ BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Malířská rodina Mánesů*. Vyd. 1. Praha : Národní galerie v Praze, 2002. 335 s. ISBN 80-7035-236-1, s. 260.

12. Římské kulturní působení ve světle osoby a doby Josefa Kardinála Berana

„Už na velké cestě po Spojených státech amerických a Kanadě byl jeho význam často srovnáván s významem prezidenta T. G. Masaryka, a jak se ukázalo, bylo toto vysoké hodnocení oprávněné: kardinál Josef Beran se stal jednou ze dvou největších postav, jež charakterizovaly a formovaly český národ ve 20. století, a v budoucnu možná dosáhne ještě ocenění nejvyššího – slávy oltáře.“¹⁰¹

Význam Josefa Berana nespočívá pouze v jeho velkolepé kariéře a velkých zásluhách, edukační, publikační a pastorační činnosti. Je zajímavý i tím, že se v jeho životě pozoruhodně reflektuje obtížná doba a velké přelomové zvraty v české kultuře 20. století.

Budoucí kardinál se narodil za Rakouska-Uherska v katolické rodině. Vystudoval gymnázium a vzhledem k tomu, že pocházel z chudší rodiny, musel jako mnoho jeho vrstevníků volit své budoucí povolání s ohledem na finanční možnosti, nerozhodl se tedy pro medicínu, jak měl původně v plánu, ale navštívil profesora Kudrnovského, který mu doporučil jinou cestu „*viděl totiž v Beranovi všechny předpoklady pro to, aby se stal knězem, a navrhl mu, že jej doporučí pro studium teologie v Římě.*“¹⁰²

Jedná se tedy o další z mnoha případů, kdy bylo talentovanému mladému studentovi z chudých poměrů umožněno studium, ne prostřednictvím nějakého vládního stipendia, ale díky jejich tehdejší době – přímluvě vlivné osobnosti, nebo přímému mecenášství.

Beran byl spolu s ostatními českými studenty ubytován na české koleji Collegium Bohemicum. Jednalo se o zdejší první český seminář, který založil Papež Lev XIII., aby umožnil českým bohoslovcům studia a pobyt v Římě. Kardinál Beran studoval se svými přáteli z Čech na papežské univerzitě De Propaganda Fide (Propagace víry).

Studium bohoslovectví v Římě bylo náročné, důraz byl kladen na přísnou disciplínu a poslušnost k nadřízeným. Prostředí bylo ale značně multikulturní, přátelské, a tak mělo pozitivní vliv na utváření životních názorů a postojů budoucího kardinála, jehož liberální

¹⁰¹ SVOBODA, Bohumil; POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran : životní příběh velkého vyhnance*. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2008. 277 s. ISBN 978-80-7021-937-9, s. 241.

¹⁰² VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce : životopis Josefa kardinála Berana*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7325-189-5, s. 25.

a zároveň pevný charakter pak obstál i v těžkých zkouškách nacistických a komunistických diktatur.

Koncept studií velmi dobře rozvíjel, mimo jiné, i jazykové schopnosti budoucích kněží. Bohoslovci z českých zemí, připravováni na kariéru *vyslanců Říma*, museli být jazykově zdatní, aby na ní mohli dobře obstát. Mluvílo se „česky v pondělí, ve středu a v pátek; úterý, čtvrtek a sobota patřily němčině, neděle potom latině a časem italštině.“¹⁰³

V latině i italštině byly také přednášky, vyučovaly se mrtvé jazyky, a řada studentů, mezi nimi Beran, se naučila i řecky, stali se tak ve své době i intelektuálními autoritami.

„*Pro studia v Římě byli vybíráni zvláště nadaní studenti, u nichž se předpokládalo, že během let nastoupí na vrcholné posty v hierarchii místní církve, což způsobovalo řevnivost některých kněží, jimž římská studia umožněna nebyla.*“¹⁰⁴

Další životní etapy Josefa Berana nám, jak již bylo zmíněno, dobře ilustrují kulturní vývoj v českých zemích, v jejich přelomových obdobích a toho, jak se v nich reflektovaly římské vztahy, které se zužovaly, možná více než kdy jindy, pouze na církevní, římskokatolickou problematiku. Beran dospíval v předvečer první světové války. V období válečných konfliktů a utváření první republiky okusil silně hořkost tehdejších náboženských sporů i díky tomu, že měl punc „*prominenta a protežovaného Římana.*“¹⁰⁵

Radikální názory rané republiky v duchu hesel „*Pryč od Říma*“; „*Zúčtovali jsme s Vídní, zúčtujeme i s Římem*“ ale poměrně rychle vychladly a katolická církev, i když ji postupně opustilo přes milion věřících, byla i nadále nejsilnější církví v zemi. Stalo se tak i díky tomu, že již počátkem listopadu 1918 přišlo z Říma rozhodnutí od papeže Benedikta XV. o uznání suverenity Československého státu, církev se tedy nepostavila proti, jak bylo předpokládáno, vzhledem k její provázanosti s Rakousko-Uherským mocnářstvím a Habsburskou dynastií. Beranova kariéra se tak mohla rychle rozvíjet v souladu s jeho intelektuálními schopnostmi a nebyly mu kladeny žádné velké překážky. Začal přednášet na Katolické teologické fakultě UK a v roce 1932 se stal rektorem pražského arcibiskupského semináře.

Krátké období relativního klidu v trvání první republiky i Beranova života spělo ke konci již v druhé polovině třicátých let. Po Hitlerově zaboru Sudet a ustanovení protektorátu se situace začala radikálně zhoršovat i pro studenty v semináři a jejich kantory, když nebyli zavřeni, bývali odstavováni mimo službu a na nucenou dovolenou.

¹⁰³ Ibidem, s. 28.

¹⁰⁴ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce : životopis Josefa kardinála Berana*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7325-189-5, s. 42.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 42.

Z Říma přišla v té době alespoň určitá útěcha věřícím duším v projevu Pia XI., který se ve svém projevu vysílaném v mnoha zemích, včetně Československa ptá: „*Chce Hitler skutečně mír? Mír stanovený podle spravedlnosti a na základě zachování smluvních závazků?*“

A v druhé části projevu papež „*nabídl Bohu jako oběť za mír svůj vlastní život*“ a prohlásil přitom: *Tuto oběť nabízíme v den svátku svatého Václava, tohoto mírného a heroického mučedníka.*“¹⁰⁶ Rektor Beran na tom byl obzvlášť špatně, kromě svých pevných křesťanských zásad, které zahrnovaly lásku k Bohu (Svobodě) a nenávisť ke zlu (Totalitám), si nesl stále punc ze svého mládí – „*Přitěžovala mu příslušnost ke katolické inteligenci i studia v Římě.*“¹⁰⁷

Kardinál byl zatčen gestapem při čistkách během heydrichiády a krátce nato poslán do koncentračního tábora (Dachau).

Na vyličení útrap této doby a Beranova života v ní nemáme v práci dostatek prostoru, nespádají ani do jejího konceptu a jsou dobře zmapovány jinde¹⁰⁸.

Zásadní ovšem je, že Berana toto období nezlomilo fyzicky, ani duševně, naopak v jeho víře upevnilo a vyzbrojilo i proti další těžké zkoušce – která přišla ve formě komunistické *katolické akce*. Hlavním cílem tohoto uskupení bylo odklonit věřící od římského vlivu (odstavit papeže a zpřetrhat tak hierarchické nitky). Beran, v té době již arcibiskup, radikálně zasáhl v památné mši 19. června 1949, když v pastýřském listu kázal:

„*Jsou vám před katedrálou rozdávány „Katolické noviny“.* Já prohlašuji, že to nejsou katolické noviny, právě tak jako „*Katolická akce*“ není katolickou akcí.“¹⁰⁹

Krátce poté byl znova zatčen, respektive internován v domácím vězení. Z Říma vzešla za chvíli jasná reakce na nastalou situaci:

„*Nejvyšší posvátná kongregace svatého oficia dne 20. června 1949 exkomunikovala všechny, kteří se stali vědomě a dobrovolně členy státem založené rozkolnické „Katolické akce“.*“¹¹⁰

„*Od tohoto data přestal Vatikán uznávat „Katolickou akci“ v Československu jako oficiální součást katolické církve.*“¹¹¹

To znamenalo přerušování kulturních vztahů na dlouhá desetiletí, právě v tuto dobu se římský skutečný i symbolický vliv ať již v pozitivních či negativních důsledcích, začíná pomalu vytrácet z českého prostředí. Z Říma se nyní již zřetelně vyčleňuje Vatikán, který přestává být

¹⁰⁶ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán : idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. 1. Vyd. Brno : CDK, 2004. 759 s. ISBN 80-7325-034-9, s. 570.

¹⁰⁷ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce : životopis Josefa kardinála Berana*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7325-189-5, s. 83.

¹⁰⁸ *Ibidem*, s. 83.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 212.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 214.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 214.

součástí socialistické Itálie s Římem jako jejím hlavním městem. Komunistické chápání Vatikánu a Západu splývalo v jednu rovinu, bylo analogií kapitalistického imperialismu a starých pořádků a *útisků*.

Je zcela v logice věci, že Beran jako *Vatikánský velvyslanec*, který již v republice nemohl nic zmoci a proto přesídlil – i když nedobrovolně, protože byl vypovězen ze země – do Říma, kde byl jmenován kardinálem. Paradoxně odtamtud mohl ovlivňovat – a ovlivňoval – dění v Československé republice silněji, než kdyby zůstal.

Řím měl jako svou základnu, odkud se vydával na cesty do různých zemí, kde prohluboval kontinuitu a provázanost mezi českým exilem, v USA „...*Svou návštěvou dokázal to, co se nepodařilo žádnému ze státníků stmelit a sblížit všechny československé krajany bez rozdílu národnosti a náboženské či politické příslušnosti.*“¹¹²

Tím, že byl přes svůj věk a začínající zdravotní komplikace velmi aktivní i v Itálii pomáhal v ní tak spoluvytvářet pozitivní obraz církve i Československa: „*Kardinál Beran nehleděl na odpočinek a přijímal všechna pozvání, vedl poutě, kázal, světil, biřmoval, přednášel, byl šťastný, když mohl posvětit základní kámen nového učiliště nebo kostela, posvětit zvon, ale i podat první svaté přijímání chromé holčičce. Stával se tak známou a populární postavou katolické Itálie.*“¹¹³ A „*přijímal každého, kdo o návštěvu u něho projevil zájem.*“¹¹⁴

Velmi významná byla jeho úloha při II. Vatikánském koncilu, jedné z nejdiskutovanějších a nejzásadnějších událostí v římsko-katolické církvi dvacátého století.

Dramatické životní zkušenosti kardinálovi přinesly i schopnost hlubokého nadhledu a mravní vyspělost a tak „... *Jeho projev (viz příloha) měl nesmírné důsledky na sněmu samém, v církvi, ale i v celém světě. Na příkladu Jana Husa ukázal, jak důležitá je tato otázka, k jakým nedozírným následkům může nerespektování této zásady vést. Upírání práva na svobodu svědomí je hlavní příčinou světového napětí a hlavní překážkou k nastolení míru na celém světě.*“¹¹⁵

Vědom si, že změny politické mohou vzniknout jen v příznivém sociokulturním klimatu, ke kterému by jednota církve jediné prospěla, snažil se o nalezení řešení prostřednictvím dialogu, který by překlenul liturgickou roztržičnost: „*Během koncilu přijal i delegaci pravoslavné církve a prohlásil přitom, že „cesta z Moskvy do Říma vede přes Prahu.*“¹¹⁶

112 SVOBODA, Bohumil; POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran : životní příběh velkého vyhnance*. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2008. 277 s. ISBN 978-80-7021-937-9, s. 232.

113 Ibidem, s. 227.

¹¹⁴ Ibidem, s. 227.

¹¹⁵ Ibidem, s. 228.

¹¹⁶ Ibidem, s. 228.

Krátce před smrtí se také kardinálovi povedlo navázat na tradici českého poutního domu, o kterém jsme se již zmínili. Jeho přáním bylo zřídit azyl pro Čechy prchající z domova do Říma. Za tímto účelem byl zakoupen značně zpustošený dům ve Via delle Fornaci 200. Podařilo se ho velmi úspěšně zrekonstruovat a jeho výborná poloha (nachází se několik set metrů od Citta del Vaticano) a příjemná atmosféra je důvodem, že i dnes je o ubytování v něm velký zájem, naštěstí dnes již ne ze strany českých exulantů, ale poutníků a turistů.

Nový český poutní dům dostal své jméno podle starodávného domova prvních křesťanů ve středoevropských končinách, moravského Velehradu.

Kardinál Beran zemřel v Římě v roce 1969, tedy rok po zabrání jeho vlasti okupačními vojsky sovětské armády. Vzhledem k tomu, že by jeho pohřeb mohl vyvolat značné bouře v tehdejší vyhrocené situaci, odmítla vláda převoz do republiky. Jako náhradní řešení se našla pocta, která nebyla prokázána žádnému Čechovi. Papež Pavel VI. Rozhodl o umístění jeho ostatků v Římě, ve Svatopetrské bazilice.

13. Závěr

Podněty vzešlé z Říma měly vliv na utváření naší kulturní identity již od jejího samého počátku; v různých dobách do ní více či méně zasahovaly a formovaly ji. Téma není zdaleka vyčerpáné, je totiž téměř nevyčerpatelné.

Z končin centrální Itálie a římské oblasti proudily do naší oblasti artefakty, sociokulturní regulativy a ideje v nepřeborném množství. Každý venkovský kostelík, každá fara je v jistém smyslu zprostředkovaným římským produktem a dokladem silné akulturační vazby, nepřeborného množství kulturních importů.

Jednotlivec, co se týče významu, je v rámci kultury podobný příslovečné jehle v kupce sena. Je jejím odchovancem, produktem ducha doby, bez větší šance ji nějak radikálně změnit. Pro studium dané kultury a jejího pochopení se zdá být téměř bezvýznamným.

Čtenáře tak může napadnout otázka, proč jsem při demonstraci římského vlivu na českou kulturu v různých historických etapách poukazoval na určité osobnosti; proč jsem se namísto toho raději nezaměřil výhradně na tehdejší sociokulturní klima a nevěnoval se obrazu Říma v té době jako celku, bez toho, aniž bych kladl akcent na jednotlivé biografie a vztah daných osobností k městu – nebyla by pak práce, z hlediska studia kulturologie, přínosnější?

Nad tím, jak práci uchopit, jsem dlouho přemýšlel a zvažoval různé koncepty. Po zběžném seznámení se s problematikou jsem si potvrdil svou původní hypotézu, tedy to,

že důkladné popsání římského vlivu, třebaš jen na určitý segment našich kulturních dějin, představuje látku, která by vystačila na celou knižní edici a zaměstnala vědecký tým.

Musel jsem proto zvolit jinou cestu. Při zpracovávání práce jsem vycházel z přesvědčení, *že chování a život jednotlivce je nejen produktem kultury, ale do určité míry i jejím částečným a jedinečným odrazem a obrazem – reflexí.*

Osobnosti jsem pak pečlivě vybíral a zvolil ne podle kritéria známosti nebo proslulosti, ale podle toho, jak se v jejich životech reflektuje vztah většinové společnosti – a sociokulturního klimatu té doby – k Římu, k tomu co představoval, jak byl vnímán a chápán.

O jejich životech se nám také dochovalo více zpráv než o většině jejich *obyčejných* a *nevýznamných* současníků.

I když to nebylo záměrem výběru, je zřejmé, že tyto osobnosti jsou – a byly – navíc dobře známé a staly se, stejně jako Řím, určitým symbolem napříč našimi dějinami. I proto je jejich vztah k městu důležitý, měl totiž vliv na smýšlení nejen jejich generace, ale i těch následujících. Rád bych nyní provedl závěrečnou rekapitulaci a poukázal na to,

že i v tak rozdílných obdobích můžeme najít jednoho společného kulturního jmenovatele a na něm demonstrovat kulturní vliv (nejen) Říma – tedy člověka a sledování jeho interakce s prostředím, které jej obklopuje.

Marobud, kterým práci začínáme, ztělesňoval *barbarskou* touhu po nezávislosti, která se mísila s určitou závislostí na výdobytcích civilizačního pokroku, které přinášely římské importy. U něj byla ještě umocněna římskou výchovou, jež poukazuje na skutečnost, že Římané rádi vychovávali děti válečných zajatců i spřátelených králů k obrazu svému, aby jim následně usnadnili kulturní invazi na jejich území.

Naše pozornost se poté zaměřuje na Cyrila s Metodějem. Ti byli povoláni, aby pomohli českým zemím s vymaněním se ze sféry vlivu Východofranského království; i když toho nedosáhli, jejich kulturní přínos byl značný. Význam, který v té době město papežů mělo na utváření evropských států a české kultury, je patrný i z toho mála, co víme o úsilí a životech těchto věrozvěstů.

Další kapitola se dále zabývá etablováním křesťanství v českých poměrech. Svatý Václav je klíčovou postavou proto, že v jeho životě a smrti je do značné míry vyjádřena problematika tehdejších akulturačních procesů. Cesta do Říma byla v té době velmi náročná a nebezpečná, takže ji kníže, stejně jako většina národa, neuskutečnil. Proto se také rozhodl o první doložené *Imitatio Romae*, které reflektovalo potřebu společnosti prvních křesťanů po bližším kontaktu s institucemi *římského náboženství*.

Další světec a poslední Slavníkovec našel v Římě klid a mír, kterému se mu ve vlasti nedostávalo. I když unikl smrti v Čechách, našel ji při šíření víry v Polsku. Město na Tibere se tak stalo důležitým mezníkem jeho života. Chrám na Tiberském ostrově, původně zasvěcený Vojtěchovi, se stal významným místem trvale připomínajícím Čechům vazby jejich světce a kulturních dějin na Řím.

Karel IV., jeden z nejvýznamnějších panovníků našich dějin, je známý jako velký obdivovatel Říma. Dobře si uvědomoval jeho klíčový význam v evropských i českých dějinách a vztah, který k němu obyvatelé království mají. Symbolika města se tak odráží stejně jako v tehdejší kultuře i v jeho životě a snaze učinit z českých zemí další opěrný bod křesťanství a Svaté říše římské.

Další osobnost, které se v práci věnujeme, je Jan Blažej Santini-Aichel, stojící na pomezí českého a italského prostředí. Symbióza těchto složek byla důležitá pro další kulturní vývoj ve střední Evropě. Santiniho chápeme jako průsečík těchto vlivů, z nichž vzešla pozoruhodná slohová inovace, reprezentovaná stavbami barokní gotiky.

Umění často reflektuje náladu ve společnosti, popř. ji modifikuje. Řím byl po staletí nejen

snem věřících, ale i umělců. V práci se zabýváme dobou, kdy cesta do něj začínala být dostupná i pro začínající výtvarníky; zájem o antiku a uměleckou tradici Itálie měl za následek rozkvět mecenášství a udělování stipendií těm, kteří se toužili zdokonalit v tvorbě a nalézt v tomto městě nové podněty a inspiraci. Obdobím nás provádí příslušníci malířské rodiny Mánesů, již nezůstávají stranou tohoto dění, naopak na jejich životech a společenských stycích se dá dobře zdokumentovat geneze římského vlivu na tehdejší výtvarné umění i další segmenty soudobé kultury.

Neklidná doba a zlomové momenty dvacátého století, kterými se zabýváme v poslední části, jsou zachyceny v životě kardinála Berana, na něm se také snažíme nastínit obraz katolické církve a Říma v našich zemích té doby.

Vidíme, že ani tak *obyčejná záležitost*, jakou život jednotlivce je, není pro studium konkrétní kultury v minulosti nezajímavá za předpokladu, že o něm máme dostatek informací a pozorujeme ho z širší perspektivy. V každém příslušníku rodu Homo je patrná stopa, kterou na něm *jeho* kultura zanechala a již se tak stává očitým svědkem, dokladem i možným předmětem výzkumu jejího specifického působení. Rozbor, který jsme provedli, je bohužel značně determinovaný našimi znalostmi, je možné ho provést jen na známějších osobách, o kterých se nám dochovaly potřebné informace, a které jsou zároveň zasazeny do širších sociokulturních souvislostí.

Práce v žádném případě neaspirovala na to, aby obsáhla danou problematiku v celé šíři. Jejím předmětem bylo spíše nastínění tématu, především pak snaha o uplatnění specifického přístupu ke studiu akulturačních procesů, které na našem území probíhaly, a poukázání na význam, jež v nich sehrál vliv a symbolika jednoho města.

14. Seznam použité literatury

Antika a česká kultura. Zpracoval autorský kolektiv za vedení Ladislava Varcla. Vyd. 1. Praha : Academia, 1978. 575 s.

Barokní člověk a jeho svět. Editor Rosario Villari. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2004. 326 s. ISBN 80-7021-683-2.

BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Malířská rodina Mánesů*. Vyd. 1. Praha : Národní galerie v Praze, 2002. 335 s. ISBN 80-7035-236-1.

BOUZEK, Jan. *Etruskové – jiní než všechny ostatní národy*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2003. 216 s. ISBN 80-246-0516-3.

BRUNO, Z Querfurtu. *Život svatého Vojtěcha : legenda Nascitur purpureus flos*. Překlad z latiny, poznámky a doslov Marie Kyralové. Vyd. 1. Praha : Zvon, 1996. 158 s. ISBN 80-7113-185-7.

CRONIA, Arturo. *Čechy v dějinách italské kultury : tisíciletá žeň*. Vyd. 1. Praha : Česká akademie věd a umění, 1936. 231 s.

Cesty po Římě. Sestavil Jiří Hájek. Vyd. 1. Řím : Velehrad, 1968. 207 s.

ČAPEK, Karel. *Italské listy*. Vyd. 3. Praha : Český spisovatel, 1995. 61 s. ISBN 80-202-0539-X.

DOBIÁŠ, Josef. *Dějiny československého území před vystoupením Slovanů*. Vyd. 1. Praha : ČSAV, 1964. 475 s.

DROBERJAR, Eduard. *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha : Libri, 2002. 456 s. ISBN 80-7277-106-X.

DROBERJAR, Eduard. *Příběh o Marobudovi a jeho říši*. Vyd. 1. Praha : Set out, 2000. 199 s. ISBN 80-86277-10-0.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Václava Hájka z Libočan Kronika Česká. II, Zánik pohanství, R. 905-1100*. Podle originálu z r. 1541 vydal. V. Flajšhans. Praha : Česká akademie věd a umění, 1923. 482 s.

FLORIAN, Aleš. *Moravané, Češi a Řím*. Vyd. 1. Brno : Zvláštní vydání, 1992. 77 s. ISBN 80-85436-11-6.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán : idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. 1. Vyd. Brno : CDK, 2004. 759 s. ISBN 80-7325-034-9.

HIBBERT, Christopher. *Řím : životopis města*. Vyd. 1. Praha : NLN, 1998. 469 s. ISBN 80-7106-213-8.

HINTZEN-BOHLEN, Brigitte. *Řím*. Vyd. 1. Praha : Slovart, 2008. 626 s. Umění a architektura. ISBN 978-80-7391-061-7.

HOJDA, Zdeněk; KAŠPAROVÁ, Jaroslava. *Bohemia – Italia Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze 1600-2000*. Vyd. 1. Praha : Národní knihovna ČR : Italský kulturní institut, 2000. 95 s. ISBN 80-7050-360-2.

HONZÁK, František; PEČENKA, Marek; VLČKOVÁ, Jitka. *Evropa v proměnách staletí*. Vyd. 1. Praha : Libri, 1995. 589 s. ISBN 80-85983-00-1.

HORA, Josef. *Itálie : Verše*. Vyd. 2. Praha : Fr. Borový, 1933. 67 s.

HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 1998. 487 s. ISBN 80-7184-664-3.

CHRISTIANSEN, Erik. *A history of Rome : from town to empire and from empire to town*. Aarhus : Aarhus University, 1995. 221 s. ISBN 87-7288-495-9.

KOUDELKOVÁ, Jana. *Česká zastavení v Římě*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 75 s. ISBN 80-7178-427-3.

KROUTVOR, Josef. *Cesta na Jih : inspirace českého umění 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha : Obecní dům, 1999. 318 s. ISBN 80-902507-7-7.

KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae - Karel IV. a Řím*. Vyd. 1. Praha : Artefactum, 2006. 441 s. ISBN 80-86890-07-4.

KUBÍNOVÁ, Kateřina; KUBÍN, Petr. Čeští světcí jako poutníci do Říma. In *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium : sborník k počtě Jiřího Kuthana*. Uspořádali Jan Royt, Michaela Ottová, Aleš Mudra. Vyd. 1. České Budějovice : Tomáš Halama, 2005. s. 137-147. ISBN 80-903600-1-7.

KUBÍN, Petr. Vyšehrad: la Roma Boema. In *Roma - Praga, Praha - Řím : omaggio a Zdeňka Hledíková*. A cura di Kateřina Bobková-Valentová, Eva Doležalová, Eva Chodějovská, Zdeněk Hojda e Martin Svatoš. Praga : Scriptorium, 2009. s. 49-55. ISBN 978-80-87271-14-8.

MAJER, Jiří. *Kašpar Šternberk*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1997. 227 s. ISBN 80-200-0605-2.

MALINA, Jaroslav, a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [online]. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2009, [cit. 2011-06-16]. Dostupný z WWW: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>>.

MÜNKLER, Herfried. *Empires : the logic of world domination from ancient Rome to the United States*. Cambridge : Polity, 2007. 248 s. ISBN 978-0-7456-3872-0.

NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. 2., dopln. vyd. Praha : Odeon, 1974. 360 s.

NEUMANN, Jaromír. *Itálie : z cesty za uměním. (1.díl)*. 2., rev. a dopln. vyd. Praha : Odeon, 1979. 313 s.

PRAHL, Roman. Asyl milovníka umění. In *Villa Lanna : antika a Praha 1872*. Uspoř. a k vyd. připravil Jiří Šubrt. Vyd. 1. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd České republiky, 1994. s. 63-72. ISBN 80-901508-9-6.

PREISS, Pavel. *Italští umělci v Praze : renesance, manýrismus, baroko*. Vyd. 1. Praha : Panorama, 1986. 548 s.

ROKYTA, Hugo. *J.J. Winckelmann a Čechy*. Vyd. 1. Praha : Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1988. 58 s.

SLÁMA, Jiří. Slavníkovci. In *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa : mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.-20. listopadu 1997 v Praze*. Redigovali Dušan Třeštík a Josef Žemlička. Vyd. 1. Praha : NLN, 1998. s. 17-36. ISBN 80-7106-237-5.

SVOBODA, Bohumil; POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran : životní příběh velkého vyhnance*. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2008. 277 s. ISBN 978-80-7021-937-9.

SUETONIUS, Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů : spolu se zlomky spisu O významných literátech*. Přeložili Bohumil Ryba a Jana Nechutová. Vyd. 3., Ve Svobodě 1. Praha : Svoboda, 1974. 582 s.

TYLOR, Edward Burnett. *Primitive Culture*. I. Vol. New York : Happer, 1958. 539 s.

TYLOR, Edward Burnett. *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization*. London : John Murray, 1865. 386 s.

VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce : životopis Josefa kardinála Berana*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7325-189-5.

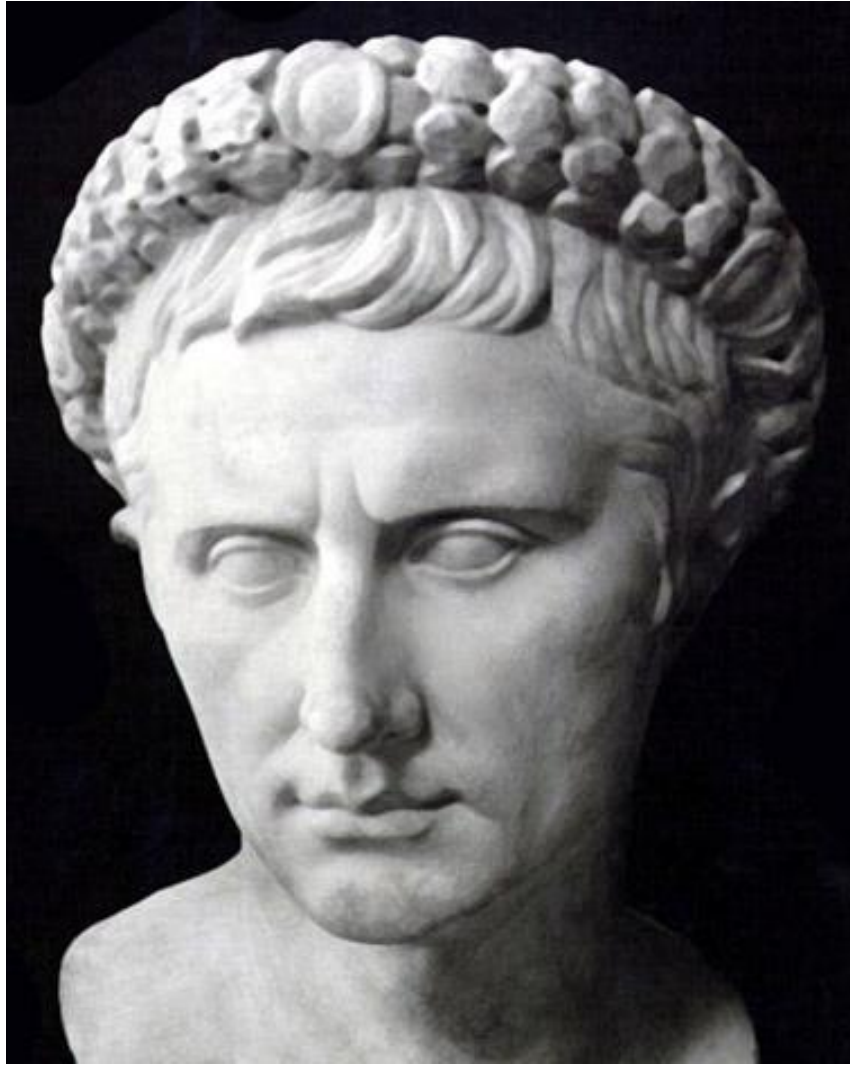
WHITE, Leslie Alvin. *The Evolution of Culture : the development of civilization to the fall of Rome*. New York : McGraw-Hill, 1959. 378 s.

15. **Obrazová příloha**

Obrázek 1: *Forum romanum. Konec antického impéria neznamenal konec římského vlivu na světové kulturní dějiny, naopak, prostřednictvím křesťanství, ještě zesílil.*¹¹⁷

¹¹⁷ [1] Forum romanum [WorldPress [online].][cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <http://minforstaresatill.files.wordpress.com/2010/11/forum_romanum_april_05.jpg>.

Obrázek 2: *Oktaviánus Augustus. První římský císař a budovatel Říma v době kdy v něm žil Marobud.*¹¹⁸

¹¹⁸ [1] Oktaviánus Augustus. In *Řecko a Řím*. [online]. [cit. 2011-08-17]. Dostupný z WWW: <<http://recko-rim.ic.cz/images/octavianus.jpg>>.

Obrázek 3: *Marobud, romantické, idealizované ztvárnění.*¹¹⁹

¹¹⁹ DROBERJAR, Eduard Droberjar. Boiohaemum [online]. 13.04.2006 [cit. 2011-07-27]. Germáni a doba římská | Marobud, markomanský král. Dostupné z WWW: <<http://boiohaemum.cz/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2006041301>>.

Obrázek 4: *Cyril a Metoděj v Římě.* Zpodobnění na fresce v římské bazilice San Clemente.

120

¹²⁰ Cyril a Metoděj. In Milenium. [online]. [cit. 2011-08-17]. Dostupný z WWW: <<http://tisicileti.cz/index.php?clanek=39&menu=008>>.

Obrázek 5: Kopie středověkého votivního obrazu „*S. Wenceslaus, patr. Bohemiae*, ten byl původně umístěn v bazilice sv. Petra v kapli sv. Václava, představuje Pannu Marii s Ježíškem, českými světcí (vlevo sv. Prokop, uprostřed sv. Václav s vévodskou čapkou a orlicí, vpravo sv. Vojtěch) a klečícími donátory (vlevo Karel IV., vpravo arcibiskup Jan Očko z Vlašimi).“¹²¹

¹²¹ KOUDELKOVÁ, Jana. *Česká zastavení v Římě*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 75 s. ISBN 80-7178-427-3, s. 26.

Obrázek 6: *Tiberský poloostrov s bazilikou San Bartolomeo, původně zasvěcenou svatému Vojtěchovi.*¹²²

¹²² Svatý Vojtěch | Roma SPQR [online]. [cit. 2011-08-17]. Dostupný z WWW: <http://www.romaspqr.it/ROMA/CHIESE/FOTO%20Medievali/s_bartolomeo_isola00.htm>.

Obrázek 7: *Castel Sant' Angelo* - původně Hadriánovo mauzoleum, přestavěné pak sloužilo jako římská pevnost a úkryt papežů v dobách nepokojů.¹²³

¹²³ Castel Sant Angelo | 1.bp.blogspot [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW:
< http://1.bp.blogspot.com/_MrXgoiQ-Ie0/TIbQTPIMfHI/AAAAAAAAADU/f7qFYk-qZcc/s1600/castel-sant-angelo.jpg>.

Obrázek 8: Hrad Karlštejn. *Představoval opěrný bod panovníkovi moc a důležitý článek v Karlové snaze o *Imitatio Romae*.*¹²⁴

¹²⁴ Karlštejn-pohled | karlštejn-hrad [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: < <http://www.karlštejn-hrad.cz/images/gallery/01-karlštejn-pohled.jpg>>.

Obrázek 9: *Sant Ivo alla Sapienza. Boromini. Krásná ukázka římské barokní architektury, slohu, který měl vliv na Santiniho i na další kulturní směřování českých zemí.*¹²⁵

¹²⁵ Piazza navona | tesodiroma [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW:

<http://www.tesoridiroma.net/galleria/piazza_navona/foto/chsivo02.jpg>.

Obrázek 10: *Kaple sv. Anny v Panenských Břežanech. Realizace podle plánů Jana Blažeje Santiniho Aichela.*¹²⁶

¹²⁶ Kaple sv. Anny – Panenské Břežany | papirove-modely [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: < <http://www.papirove-modely.cz/galerie/full-image.php?showfoto=39972>>.

Obrázek 11: *Kašpar hrabě Maria ze Šternberka. Někdejší římský student a zakladatel Národního muzea.*¹²⁷

¹²⁷ Kašpar Šternberk | phil.muni [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/muzeo/mui03obrazky0405/mui03obrazky0405/puvodni/505.jpg>>.

Obrázek 12: *Antická krajina v bouři. Václav Mánes.*¹²⁸

¹²⁸ BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Malířská rodina Mánesů*. Vyd. 1. Praha : Národní galerie v Praze, 2002. 335 s. ISBN 80-7035-236-1, s. 30.

Obrázek 13: Římské ruiny. *Poslední obraz, který Josef Mánes maloval.*¹²⁹

¹²⁹ BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Malířská rodina Mánesů*. Vyd. 1. Praha : Národní galerie v Praze, 2002. 335 s. ISBN 80-7035-236-1, s. 259.

Obrázek 14: *Dvě podoby Kardinála Berana. Na komunistické karikatuře¹³⁰ a v realitě.¹³¹*

¹³⁰ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce : životopis Josefa kardinála Berana*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7325-189-5, s. 227.

¹³¹ Kardinál Beran | i.idnes [online]. [cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <http://i.idnes.cz/09/052/c460/BOS2b0e0a_JB.jpg>.

Obrázek 15: *Svatopetrská Basilika. Jeden ze symbolů Říma, po staletí cíl českých poutníků a místo spočinutí kardinála Josefa Berana.*¹³²

¹³² Vatikan | vatican.svetadily [online]. [cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://vatican.svetadily.cz/userfiles/image/clanky/vatikan-2.jpg>>.

15.1 Citace obrazové přílohy

[1] Forum romanum |WordPress [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <http://minforstaresatill.files.wordpress.com/2010/11/forum_romanum_april_05.jpg>.

[1] Oktaviánus Augustus. In Řecko a Řím. [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://recko-rim.ic.cz/images/octavianus.jpg>>.

DROBERJAR, Eduard Droberjar. Boiohaemum [online]. 13.04.2006 [cit. 2011-07-27]. Germáni a doba římská | Marobud, markomanský král. Dostupné z WWW: <<http://boiohaemum.cz/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2006041301>>.

Cyril a Metoděj. In Milenium. [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://tiscileti.cz/index.php?clanek=39&menu=008>>.

KOUDELKOVÁ, Jana. *Česká zastavení v Římě*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 75 s. ISBN 80-7178-427-3, s. 26.

Svatý Vojtěch | Roma SPQR [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <http://www.romaspqr.it/ROMA/CHIESE/FOTO%20Medievali/s_bartolomeo_isola00.htm>.

Castel Sant Angelo | 1.bp.blogspot [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <http://1.bp.blogspot.com/_MrXgoiQ-Ie0/TIbQTPIMfHI/AAAAAAAAADU/f7qFYk-qZcc/s1600/castel-sant-angelo.jpg>.

Karlstejn-pohled | karlstejn-hrad [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.karlstejn-hrad.cz/images/gallery/01-karlstejn-pohled.jpg>>.

Kaple sv. Anny – Panenské Břežany | papirove-modely [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.papirove-modely.cz/galerie/full-image.php?showfoto=39972>>.

Kašpar Šternberk | phil.muni [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/muzeo/mui03obrazky0405/mui03obrazky0405/puvodni/505.jpg>>.

BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, vb Naděžda. *Malířská rodina Mánesů*. Vyd. 1. Praha : Národní galerie v Praze, 2002. 335 s. ISBN 80-7035-236-1, s. 30.

VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce : životopis Josefa kardinála Berana*. Vyd. 1. Brno : CDK, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7325-189-5, s. 227.

Kardinál Beran | i.idnes [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW:
<http://i.idnes.cz/09/052/c460/BOS2b0e0a_JB.jpg>.

Vatikan | vatikan.svetadily [online].[cit. 2011-07-17]. Dostupný z WWW:
<<http://vatikan.svetadily.cz/userfiles/image/clanky/vatikan-2.jpg>>.